

مروری بر درس‌آموخته‌های برنامه‌ریزی توسعه روستایی و کشاورزی در چین؛ دستاوردهایی برای تدوین برنامه هفتم توسعه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خدای بزرگبخشایش همیشه بخشایند

بنام

شماره مسلسل: ۱۸۶۵۸
کد موضوعی: ۲۵۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۱/۱۰/۲۰

عنوان گزارش:

مروری بر درس‌آموخته‌های برنامه‌ریزی توسعه
روستایی و کشاورزی در چین؛ دستاوردهایی
برای تدوین برنامه هفتم توسعه

نام دفتر:
مطالعات زیربنایی

مدیر مطالعه:
حجت‌ورمزیاری

تهیه و تدوین:
مهنا شاهمرادی

ناظر علمی:
علیرضا رهایی

همکاران:
محسن بابائی

اظهارنظرکنندگان:
فرشاد کرمی (دفتر مطالعات اجتماعی)
زهرا ذاکری (دفتر مطالعات اقتصادی)

صفحه آرا:
آذر مهمان‌نواز

ویراستار ادبی:
شیوا امین‌اسکندری

واژه‌های کلیدی:

۱. بنگاه‌های کوچک و متوسط
۲. مناطق ویژه خودکفایی
۳. کشاورزی دیم
۴. خوشه‌های صنعتی
۵. نشان‌های جغرافیایی

فهرست مطالب

۶

چکیده

۷

خلاصه مدیریتی

۹

مقدمه

۱۱

۱. چالش‌ها و رویکردهای کلیدی توسعه کشاورزی و روستایی چین

۱۳

۲. اهداف و محورهای مهم در برنامه پنج‌ساله چهاردهم چین (۲۰۲۱-۲۰۲۵)

۲۱

نتیجه‌گیری

۲۳

پیشنهاد‌های سیاستی

۲۴

منابع و مأخذ

مروری بر درس آموخته‌های برنامه‌ریزی توسعه روستایی و کشاورزی در چین؛ دستاوردهایی برای تدوین برنامه هفتم توسعه

[چکیده]

کنترل همه‌جانبه فرسایش خاک و بیابان‌زایی، توسعه احیای عرصه‌های منابع طبیعی، بهبود نظام تناوب در زمین‌های زیر کشت، مدیریت مصرف آب، افزایش سطح کلی مکانیزاسیون، تقویت بخش تحقیق و توسعه به‌ویژه در حوزه صنعت بذر و حفاظت از بانک بذر (ژرم پلاسما) از دیگر محورهای مهم برنامه توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین است. کشور چین، همچنین سیاست‌های مطلوبی برای تسهیل جریان‌های دوطرفه عوامل تولید شهری و روستایی و تشویق ویژه هدایت منابع بیشتر به سمت مناطق روستایی برای تقویت پویایی روستایی، در نظر گرفته است. گفتنی است بومی‌سازی تجربیات و درس‌آموخته‌های کشور چین می‌تواند راهنما و چارچوب مناسبی برای تدوین احکام برنامه هفتم توسعه در حوزه توسعه روستایی، عشایری و بخش کشاورزی باشد.

گزارش پیش‌رو در راستای بهره‌مندی از درس‌آموخته‌ها و تجارب کشور چین در حوزه توسعه روستایی و کشاورزی، با تأکید بر چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۵-۲۰۲۱)، به بررسی راهبردها و برنامه‌های این کشور پرداخته است. بررسی‌ها نشان داد محورهای اصلی برنامه‌های پنج‌ساله چین در زمینه توسعه روستایی و کشاورزی متمرکز بر افزایش ظرفیت تولید محصولات کشاورزی به‌ویژه غلات، تعدیل ساختاری بخش کشاورزی، احیای ظرفیت‌ها و استعدادها و تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی و فقرزدایی است. تثبیت ظرفیت پایه تولید غلات و جلوگیری از استفاده از زمین‌های کشاورزی حاصلخیز برای کشت غیر غلات، توقف تصرف غیرقانونی زمین، ایجاد نظام مستمر و برخط حفاظت از زمین‌های کشاورزی از طریق ایجاد سامانه خط قرمز اکولوژیکی برای حفاظت از اراضی کشاورزی، ایجاد کمربند ملی امنیت غذایی با هدف ایجاد مناطق ویژه خودکفایی در محصولات اساسی، توسعه زنجیره ارزش کشاورزی،

[خلاصه مدیریتی]

طی برنامه‌های توسعه کشور همواره بر توسعه کشاورزی و روستایی به‌عنوان یکی از محورهای مهم تأکید شده است. با این حال بررسی‌ها حاکی از آن است که در عمل اجرای کامل برنامه‌ها با چالش‌های فراوانی مواجه بوده و برخی از مسائل و موضوع‌های کلیدی مورد غفلت واقع شده‌اند. در چنین شرایطی لزوم ارزیابی و بازنگری نسبت به احکام برنامه‌های توسعه با توجه به کاستی‌های موجود و چالش‌های پیش‌رو ضروری است. در این راستا با توجه به درپیش بودن برنامه هفتم توسعه، انجام مطالعات تطبیقی و بهره‌مندی از تجارب موفق برنامه‌های سایر کشورها بی‌تردید می‌تواند یک روش مؤثر در انتخاب سیاست‌های جدید یا اصلاح روندهای گذشته باشد.

کشور چین یکی از کشورهایی است که از زمان شروع اصلاحات اقتصادی گسترده در اواخر دهه ۱۹۷۰، شاهد دستاوردهای بی‌نظیری در توسعه کشاورزی و روستایی خود بوده است. در دهه‌های اخیر درآمد و استانداردهای زندگی کشاورزان و روستاییان نیز به طرز چشمگیری بهبود یافته است. این کشور اکنون در یک دوره گذار کلیدی برای تسریع تحول و نوسازی کشاورزی سنتی و جامعه روستایی قرار دارد، اما با وجود این پیشرفت چشمگیر، کشور چین نیز همچنان با چالش‌های عمده‌ای از جمله افزایش فعالیت‌های کشاورزی ناپایدار، تخریب منابع طبیعی، کمبود منابع آبی و شکاف درآمدی بین مناطق شهری و روستایی روبرو است. با این حال دولت چین با برنامه راهبردی احیای روستایی و ترسیم چشم‌انداز توسعه بخش کشاورزی مدرن توانسته است به برخی از این چالش‌ها پاسخ دهد.

اگرچه نظام بهره‌برداری کشاورزی و شرایط زمینه‌ای روستاهای کشور چین تاحدودی متفاوت از کشور ایران است، با این حال با توجه به مسائل و چالش‌های مشترک، مروری کلی به اهداف و برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین و چالش‌های پیش‌رو، می‌تواند آموزه‌های سیاستی متعددی برای سیاستگذاران و برنامه‌ریزان کشور به همراه داشته باشد. از این رو، در گزارش پیش‌رو با بهره‌گیری از مطالعه اسنادی سعی شد تجارب و درس‌آموخته‌های کشور چین در زمینه توسعه کشاورزی و روستایی مدنظر قرار گیرد. در این راستا ضمن تحلیل و بررسی گزارش‌ها و مطالعات مرتبط، اسناد برنامه‌های توسعه کشور چین به‌ویژه سند کلی چهاردهمین برنامه پنج‌ساله (۲۰۲۵-۲۰۲۱) توسعه ملی اقتصادی و اجتماعی و چشم‌انداز ۲۰۳۵ جمهوری خلق چین، مورد بررسی قرار گرفت.

تحلیل رویکردهای کلیدی برنامه توسعه کشاورزی چین در سند چهاردهمین برنامه پنج‌ساله این کشور حاکی از در اولویت قرار گرفتن تحول و نوسازی بخش کشاورزی است. بر این اساس بهبود کیفیت و رقابت‌پذیری در بخش کشاورزی، افزایش ظرفیت تولید بخش کشاورزی و تعدیل ساختاری در بخش کشاورزی به‌عنوان محورهای اصلی مورد تأکید قرار گرفته‌اند. بدین منظور راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های عملیاتی متعددی از جمله تثبیت ظرفیت پایه تولید غلات و عرضه محصولات مهم کشاورزی، حفاظت از کمیت و کیفیت زمین‌های کشاورزی، تعیین خطوط قرمز حفاظت اکولوژیکی، ایجاد نظام کنترل کاربری اراضی، تشکیل کمربند صنعتی ملی امنیت غذایی و توسعه زنجیره ارزش مدنظر قرار گرفته است. اجرای پروژه‌های حفاظت از خاک کشاورزی، ترویج صرفه‌جویی در مصرف آب، افزایش سطح مکانیزاسیون، توسعه بانک‌های بذر و بهبود نظام نوآوری علم و فناوری کشاورزی، ترویج فناوری‌های کشاورزی به‌ویژه در کشت دیم و توسعه کشاورزی هوشمند نیز مورد تأکید برنامه‌های توسعه کشاورزی چین قرار گرفته است. این برنامه‌ها و سیاست‌های اجرایی هماهنگ با راهبرد احیای روستایی تدوین شده‌اند و از کشاورزی پایدار و توسعه متوازن و یکپارچه مناطق روستایی پشتیبانی می‌کنند.

دولت چین با هدف اولویت دادن به توسعه کشاورزی مدرن، تنوع بخشی به اقتصاد روستا و افزایش درآمد کشاورزان، کشاورزی سبز، ارتقای محصولات کشاورزی با کیفیت با استفاده از نشان‌های جغرافیایی (GIS)، توسعه خوشه‌های صنعتی در روستاها و ایجاد پارک‌های صنعتی کشاورزی مدرن و مناطق نمایشی نوسازی کشاورزی را در دستور کار قرار داده است. سیاست احیای استعداد های روستایی نیز برای تشویق جوانان برای فعالیت در روستاها و تشویق مهاجران جهت بازگشت به مناطق روستایی و مشارکت آنان در احیای روستاها در نظر گرفته شده است. همچنین بهبود نظام مدیریت روستایی به ویژه در خصوص حق بهره‌برداری و مدیریت اراضی در راهبرد اصلاحات کشاورزی و روستایی چهاردهمین برنامه توسعه کشور چین پیش‌بینی شده است.

به منظور ارتقای زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در مناطق روستایی، ضمن توسعه خدمات شهری به روستاهای حومه شهر و بهبود زیرساخت‌های روستایی (آب، برق، جاده، گاز، ارتباطات پستی، رادیو و تلویزیون)، اتخاذ استانداردهای یکسان برای خدمات عمومی اساسی و نظام‌های مشابه در مناطق شهری و روستایی و توسعه غیر متمرکز شهرها نیز در دستور کار قرار گرفته است.

با توجه به درس‌آموخته‌های برنامه‌ریزی توسعه روستایی و کشاورزی در چین؛ پیشنهاد می‌شود در وهله نخست طراحی هماهنگ و هم‌راستای راهبردهای توسعه روستایی و کشاورزی در تدوین برنامه هفتم توسعه کشور مدنظر قرار گیرد. برخی از رؤس کلی (از جمله: خودکفایی، تضمین امنیت غذایی، توسعه زنجیره ارزش، توسعه کشاورزی دیم، ترویج فناوری‌های کشاورزی و تنوع بخشی به اقتصاد روستایی) اگرچه در اسناد فرادست و برنامه‌های توسعه پیشین در حوزه بخش کشاورزی و توسعه روستایی مدنظر بوده‌اند، ضروری است بیش از پیش و با اتخاذ رویکردهای تحولی در دستور کار قرار گیرند. از جمله رؤس مهمی که باید در برنامه هفتم توسعه مدنظر قرار گیرند می‌توان به توسعه کمربند ملی امنیت غذایی و توسعه زنجیره غذایی، بهبود نظام نوآوری علم و فناوری کشاورزی، توسعه پارک‌های صنعت - کشاورزی مدرن، استقرار مناطق ویژه خودکفایی در محصولات اساسی، تثبیت مساحت کل زمین‌های کشاورزی کشور در یک میزان مشخص، احیای استعدادها و منابع انسانی در روستاها و مناطق عشایری اشاره کرد.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، مناطق روستایی در مقیاس جهانی متحمل کاهش شدید جمعیت شده‌اند. روند پیروی ساختاری و جنبش‌های مهاجرتی (روستا-شهری)، به کاهش شدید جمعیت جوان و کاهش جمعیت روستایی منجر شده است. این امر در برخی مناطق سبب متروک شدن روستاهای متعدد و از دیاد روستاهای بدون فعالیت اقتصادی شده است که پیامدهای جدی اجتماعی-اقتصادی و محیط زیستی را نیز در پی داشته است. از طرفی گسترش شهرنشینی همراه با مهاجرت شتابان از روستا به شهر به یکی از عوامل کلیدی تداوم فقر روستایی تبدیل شده است. اکثر افراد فقیر در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و امرار معاش آنها از طریق فعالیت‌های کشاورزی است.

بیش از ۸۰ درصد مواد غذایی توسط کشاورزان خرده‌پا تولید می‌شود که بازدهی عادلانه‌ای برای نیروی کار و سرمایه‌گذاری خود دریافت نمی‌کنند (IFAD, ۲۰۲۱). زمین‌های کشاورزی در اکثر کشورهای در حال توسعه به شدت تقطیع شده‌اند. استفاده بیش از حد کودها و آفت‌کش‌ها، آلودگی خاک، آب و منابع طبیعی را در پی داشته است، به نحوی که در اکثر کشورهای در حال توسعه، استفاده بیش از حد از مواد شیمیایی به زنجیره‌های غذایی ناایمن منجر شده است (Asian Development Bank, ۲۰۱۹).

این شواهد حاکی از آن است که در دهه‌های گذشته، به رغم اینکه توسعه روستایی یکی از اولویت‌های مهم برنامه‌های سازمان‌های ملی و بین‌المللی مختلف بوده است؛ با این حال همچنان شیوع مداوم فقر، ناامنی غذایی، بیکاری و نابرابری فزاینده، توسعه پایدار روستایی را با چالش‌های متعددی مواجه ساخته است. بررسی برنامه‌های شش‌گانه توسعه کشور ایران نیز بیانگر آن است که در سالیان اخیر، سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های انجام شده در زمینه توسعه روستایی به نسبت گذشته، ارتقا داشته است؛ به ویژه در برنامه ششم توسعه که به طور مشخص در مجموع ۳۳ ماده مرتبط با توسعه روستایی و عشایری (به ویژه ماده ۲۷) مدنظر قرار گرفته است. با این حال اقدام‌های دولت‌ها طی سال‌های سپری شده از شروع قانون برنامه ششم توسعه، برای تحقق اهداف و تکالیف اسناد فرادستی، قانون برنامه ششم توسعه و قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور در حوزه توسعه روستایی و عشایری به جز برخی شاخص‌های عمرانی، چندان موفقیت‌آمیز نبوده و حوزه‌های اساسی این مقوله به دست فراموشی سپرده شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰). این در حالی است که توسعه روستایی، مستلزم بهره‌گیری از رویکردهای جدید، گسترده‌تر و یکپارچه‌تر است. گسترده‌گی، تنوع و ماهیت ناهمگون نواحی روستایی نیز اجرای سیاست‌های توسعه روستایی، سنجش تأثیر آنها و در نتیجه ایجاد یک سیاست همگن را دشوار می‌کند. از این رو، در فرآیند تدوین برنامه توسعه روستایی، لازم است ضمن توجه به رویکرد توسعه چندبُعدی، تجارب نوین جهانی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند.

از آنجایی که کشور در آستانه تدوین برنامه هفتم توسعه به عنوان یکی از مهم‌ترین برنامه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی کشور قرار دارد؛ گزارش پیش‌رو، در راستای بهره‌مندی از درس آموخته‌ها و تجارب کشورهای موفق در حوزه توسعه روستایی و

کشاورزی، به بررسی راهبردها و برنامه‌های کشور چین با تأکید بر چهاردهمین برنامه پنج‌ساله این کشور (۲۰۲۵-۲۰۲۱) پرداخته است. در این راستا ضمن تحلیل رویکردهای کلیدی برنامه توسعه کشاورزی و روستایی چین، سند کلی چهاردهمین برنامه پنج‌ساله (۲۰۲۵-۲۰۲۱) توسعه ملی اقتصادی و اجتماعی و چشم‌انداز ۲۰۳۵ جمهوری خلق چین، مورد بررسی قرار گرفت.^۱

بخش کشاورزی و روستایی چین در چهار دهه گذشته به توسعه سریعی دست یافته است. به نحوی که با وجود کمبود آب و زمین، توانسته است تا حد زیادی به امنیت غذایی ملی خود از طریق افزایش بهره‌وری و استفاده کارآمدتر از نهاده‌ها دست یابد. شایان ذکر است کشور چین «تنها پنج درصد از آب شیرین جهان و حدود هشت درصد از زمین‌های کشاورزی»، نیاز غذایی نزدیک به ۲۰ درصد از جمعیت جهان را تأمین می‌کند (Huang & Rozelle, ۲۰۱۸). در طول چهار دهه اصلاحات روستایی کشور چین، تغییرات بسیاری نیز در ساختارهای تولید محصولات کشاورزی رخ داده است. درآمد و استانداردهای زندگی کشاورزان و روستاییان نیز به طرز چشمگیری بهبود یافته است. این کشور هم‌اکنون به دنبال تسریع تحول و نوسازی بخش کشاورزی و افزایش محسوس درآمد روستاییان و کشاورزان است (Huang et al., ۲۰۲۰). بر این اساس مرور تجارب توسعه کشاورزی و اصلاحات روستایی کشور چین، می‌تواند برای کشورهای در حال توسعه که در مراحل اولیه یا مشابه تحول روستایی هستند، مفید باشد. اگرچه نظام بهره‌برداری کشاورزی و ساختار اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و سیاسی روستاهای کشور چین متفاوت از کشور ایران است، با این حال با توجه به مسائل و چالش‌های مشترک همچون تخریب محیط زیست، تغییرات اقلیمی، محدودیت منابع آبی، رکود در بهره‌وری کشاورزی، فقر و نابرابری‌های روستایی-شهری، مروری کلی بر اهداف و برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین و چالش‌های پیش‌رو، درس‌آموخته‌های ارزشمندی برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کشور، به همراه خواهد داشت. ساماندهی مطالعه حاضر به صورت زیر است: نخست نمای کلی از مباحث کلیدی و چالش‌های توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین، ارائه شده است. در بخش دوم اهداف و محورهای مهم برنامه توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین با تأکید بر برنامه چهاردهم (۲۰۲۵-۲۰۲۱) مورد بحث قرار گرفته است. در نهایت گزارش حاضر با جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها به پایان رسیده است.

1. https://www.fujian.gov.cn/english/news/202108/t20210809_5665713.htm#C26

۱. چالش‌ها و رویکردهای کلیدی توسعه کشاورزی و روستایی چین

۱۹۷۰، رویکردهای مختلفی را اجرا کرده است. کشور چین اکنون در یک دوره گذار کلیدی برای تسریع تحول و نوسازی کشاورزی سنتی و جامعه روستایی قرار دارد. در این راستا، از سال ۲۰۱۷ «راهبرد احیای روستاها» را به منظور کاهش فقر و توسعه عمودی و افقی بخش کشاورزی و توسعه متوازن روستایی، در دستور کار قرار داده است. دغدغه اصلی برنامه‌ریزان، سیاستگذاران و دولت‌مداران این کشور همواره اتخاذ راهبردها، سیاست‌ها و اجرای برنامه‌های عملیاتی برای مقابله با چالش‌ها و دستیابی به توسعه روستایی متوازن و یکپارچه بوده است. در ادامه مرور کلی بر رویکردهای مختلف توسعه و نوسازی بخش کشاورزی و روستایی کشور چین خواهیم داشت.

۱-۱. گذار از رهیافت نیازهای اساسی به ارتقای استانداردهای زندگی جوامع روستایی

از سال ۱۹۷۸، دولت مرکزی چین به‌طور هم‌زمان مقابله با ناامنی غذایی، فقر روستایی و افزایش بهره‌وری کشاورزی از طریق سرمایه‌گذاری، کاهش قشربندی و حرکت به سمت مدرنیزاسیون و صنعتی شدن را مد نظر قرار داده است. دولت چین در دهه ۲۰۰۰ برای بهبود پیامدهای ناخواسته توسعه مبتنی بر مدرنیزاسیون و پاسخ به بحران‌های محیط زیستی، سرمایه‌گذاری قابل توجه در زیرساخت‌های روستایی، اتخاذ سیاست‌های حفاظت از محیط زیست، ایجاد خدمات عمومی روستایی و نظام‌های رفاه اجتماعی را در اولویت قرار داده است. به‌گونه‌ای که پس از چهار دهه، اهداف توسعه روستایی از برآورده کردن نیازهای اساسی بقا، به ارتقای استانداردهای زندگی جوامع روستایی و کاهش نابرابری منطقه‌ای، تغییر پیدا کرده است. با این وجود در دو دهه اخیر زمین و منابع نیروی کار تحت سازوکارهای بازار به «کالاهای ساختگی»^۱ تبدیل شدند و دگرگونی نهادی در مناطق روستایی، به تحولات اجتماعی، نابرابری‌های منطقه‌ای (شهری و روستایی)، نارضایتی اجتماعی و بحران‌های ناشی از بهره‌برداری فزاینده و تخریب محیط زیست منجر شده است. در این راستا یکی از موضوع‌های مورد توجه در راهبرد توسعه احیای روستایی چین، پاسخ به این مسائل بوده است که «چگونه می‌توان تضاد بین رشد بهره‌وری کشاورزی، نابرابری، کارایی کوتاه‌مدت و پایداری بلندمدت سیاست‌های اصلاحات روستایی را برطرف کرد؟» (Xue et al., ۲۰۲۰).

هم‌اکنون راهبرد احیای روستایی به‌عنوان یکی از وظایف مهم در سرلوحه برنامه‌های توسعه کشور چین قرار گرفته است. در این زمینه نقش اساسی بخش کشاورزی، اصلاحات ساختاری در بخش کشاورزی با هدف افزایش ظرفیت تولید محصولات کشاورزی،

هر چند کشور چین به نسبت بسیاری از کشورهای جهان، در زمینه برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستایی موفق عمل کرده است، با این حال تخریب محیط زیست، رکود در بهره‌وری کشاورزی، سلب مالکیت گسترده و نابرابری‌های روستایی-شهری و نابرابری‌های منطقه‌ای نیز تشدید شده است. امروزه توسعه کشاورزی و روستایی چین با چالش‌های زیادی روبه‌رو است (Huang et al., ۲۰۲۰). تولید غذا به قیمت تخریب محیط زیست افزایش یافته و چالش‌های عمده‌ای را برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی ایجاد کرده است. امروزه بیش از هر زمان دیگری پایداری کشاورزی چین، با چالش‌های دشواری از جمله کاهش منابع آبی موجود و افزایش تقاضا برای آب از بخش‌های غیر کشاورزی مواجه است. لذا نگرانی‌های بسیاری در مورد پایداری کشاورزی چین وجود دارد. تحقیقات نشان می‌دهد که آب‌های زیرزمینی در شمال چین بیش از حد برداشت شده و سطح آب در حال سقوط است (MWR, ۲۰۱۶). تخریب خاک در بسیاری از مناطق مشاهده می‌شود (Liu et al., ۲۰۱۳; Zhang et al., ۲۰۱۳; Lu et al., ۲۰۱۵) و استفاده بیش از حد از مواد شیمیایی آلودگی جدی و تخریب خاک را در پی داشته است (Liu et al., ۲۰۱۳). از این رو، در مواجهه با فشار فزاینده کمبود منابع آبی و نیاز به بهبود امنیت غذایی، انتظار می‌رود اصلاحات بیشتر در مدیریت منابع آبی صورت گیرد (Huang et al., ۲۰۲۰).

در سال‌های آتی، سیاستگذاران کشور چین چاره‌ای جز رسیدگی به مسائل امنیت غذایی ملی، درآمد بیشتر کشاورزان و توسعه پایدار کشاورزی نخواهند داشت. در حالی که متوسط درآمد سرانه واقعی در مناطق روستایی و شهری در چهار دهه گذشته به‌طور چشمگیری افزایش یافته است، شکاف درآمد شهری و روستایی همچنان گسترده است، چنین سطوحی از نابرابری می‌تواند ثبات اجتماعی را تهدید کند. در سال‌های اخیر، دولت به دنبال افزایش بخشی از درآمد کشاورزان از طریق برخی مداخلات در بازار و سیاست (استفاده از نظام تدارکاتی خود برای حمایت از قیمت‌ها) بوده است. با این حال به‌رغم اینکه درآمدها به‌طور فزاینده‌ای افزایش یافت، مداخلات مشکلات ساختاری در بازارهای کالاهای کشاورزی ایجاد کرد. بر این اساس دولت تصمیم گرفته است درآمد کشاورزان را طی سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۰ دوبرابر کند. با توجه به اینکه بیش از نیمی از درآمد خانوارهای روستایی ناشی از فعالیت‌های غیر کشاورزی است، دولت چین افزایش اشتغال خارج از مزرعه برای نیروی کار روستایی در آینده را مدنظر قرار خواهد داد (Huang & Yang, ۲۰۱۷).

دولت چین از زمان شروع اصلاحات اقتصادی گسترده در اواخر دهه

۱. مفهوم کالاهای ساختگی (Fictitious Commodities) از کتاب «تحول بزرگ» اثر کارل پولانی در سال ۱۹۴۴ سرچشمه گرفته است و به کالاهایی همچون زمین و نیروی کار و پول که برای فروش در بازار ایجاد نشده است، اشاره دارد. به عبارت دیگر نیروی کار، زمین و پول، اگرچه عناصر حیاتی نظام اقتصادی را تشکیل می‌دهند، اما کالاهای قابل خرید و فروش در بازار محسوب نمی‌شوند (Peukert, ۱۹۷۴: ۲۰۱۹).

برای صنعت اصلاح‌نژاد^۴ ترسیم می‌شود.

۴-۱. تمرکز بر مناطق راهبردی و دارای مزیت‌های توسعه اقتصادی

در فصل ۳۰ «برنامه پنج‌ساله چهاردهم چین»، برنامه‌ریزی کاربری اراضی و حفاظت از محیط زیست، براساس ظرفیت محیطی، مزیت‌های نسبی مناطق مختلف و نیاز به حفاظت از محیط زیست، مورد توجه قرار گرفته است؛ به گونه‌ای که جریان‌های منطقی و تمرکز کارآمد عوامل تولید را افزایش داده و به هم‌افزایی منجر شود. مطابق با روند تغییر ساختار فضایی، طراحی زیرساخت‌های اصلی، نیروهای تولیدی عمده و منابع عمومی، بهینه خواهد شد. همچنین الگوی توسعه و حفاظت از اراضی، در جهت ایجاد تدریجی یک الگوی فضایی متشکل از سه منطقه اصلی - مناطق شهری، مناطق اصلی تولید کشاورزی و اکوسیستم (مناطق کلیدی سازگار با محیط زیست) - بهبود داده می‌شود. با تمرکز بر مناطقی که دارای مزیت‌های توسعه اقتصادی هستند، ظرفیت اقتصادی و جمعیتی این مناطق افزایش خواهد یافت. همچنین با حمایت از مناطقی که وظایف راهبردی را بر عهده دارند (مانند مناطق اصلی تولید کشاورزی، مناطق اکوسیستم کلیدی، مناطق غنی از منابع انرژی و مناطق مرزی)، از امنیت غذایی ملی، امنیت محیط زیستی، امنیت انرژی و امنیت مرزی محافظت خواهد شد. جهت افزایش ظرفیت تولید محصولات کشاورزی، مناطق اصلی تولید کشاورزی، مورد حمایت قرار خواهند گرفت و تمرکز تولید کشاورزی، در مناطق عملکردی و ویژه^۵ تولید غلات صورت خواهد گرفت. ظرفیت توسعه مناطق مرزی نیز تقویت خواهد شد و از نظر جمعیتی، اقتصادی، ارتقای وحدت ملی و ثبات مرزی نیز از این مناطق حمایت به عمل خواهد آمد. همچنین سیاست‌های متفاوتی برای مناطق شکننده از نظر محیط زیستی و مناطق دارای منابع غنی اتخاذ خواهد شد تا از این طریق به حفاظت از زمین و فضا کمک شود. در نهایت پیش‌بینی شده است براساس ظرفیت منابع، محیط زیست، مزیت‌های نسبی مناطق مختلف و جهت‌گیری‌های عملکردی مختلف، تخصیص منابع عمومی صورت گیرد.

۴-۱. توسعه یکپارچه شهری - روستایی و شکوفایی مشترک کشور چین برای ادغام اقتصاد مناطق روستایی و شهری خود با

۱. چهاردهمین برنامه پنج‌ساله کشور چین که سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ را پوشش می‌دهد، در ۱۱ مارس ۲۰۲۱ رسماً توسط کنگره ملی خلق (NPC) تأیید شد. این برنامه به ۱۹ بخش و ۶۵ فصل تقسیم شده است که همه جنبه‌های توسعه طی پنج سال آینده و همچنین ارائه چشم‌انداز چین در سال ۲۰۳۵ را دربرمی‌گیرد.

2. Regulate the Comprehensive Improvement of Land

۲. روستاهای قومیتی (Ethnic Villages) یک منطقه اداری اساسی در چین هستند که برای گروه‌های قومی تعیین شده است. دولت این روستاها را در مناطق جغرافیایی تعیین می‌کند که گروه‌های اقلیت در آن زندگی می‌کنند. تصویب و ایجاد یک روستا اغلب برعهده دولت‌های استانی است. طبق یک فرمان محلی در مورد حفاظت از منافع مربوط به روستاهای گروه اقلیت، جلسه‌ای برگزار می‌شود که در آن ۳۰ درصد از شرکت‌کنندگان متعلق به یک گروه اقلیت هستند. اگر دولت محلی با تشکیل تأسیس جدید موافقت کند، منطقه به عنوان روستای قومی تعیین می‌شود. شناسایی رسمی قومیت که از دهه ۱۹۵۰ آغاز شد، جمهوری خلق چین ۵۵ اقلیت قومی متمایز را به رسمیت می‌شناسد (GUSTAFSSON & SAI, 2009).

4. Breeding Industry

5. Functional Zones

تعدیل ساختاری در بخش کشاورزی، تقویت رقابت‌پذیری این بخش، تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی و رشد صنایع روستایی با توجه ویژه به بهبود کیفیت محصولات است.

۲-۱. نگاه یکپارچه به توسعه روستایی و توسعه کشاورزی

در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی و اجتماعی جمهوری خلق چین (۲۰۲۱-۲۰۲۵) و طرح کلی چشم‌انداز ۲۰۳۵، توسعه روستایی به صورت یکپارچه با اهداف توسعه کشاورزی، افزایش تولید، حفاظت از اکوسیستم و بهبود محیط زندگی، در دستور کار قرار گرفته است.

۳-۱. ارتقای همه‌جانبه زمین و ساخت‌وساز متناسب با فرهنگ و سازگار با محیط زیست

در برنامه چهاردهم توسعه، برنامه‌ریزی و توسعه شهرها و روستاها نیز با در نظر گرفتن همه عوامل مرتبط از جمله کاربری اراضی، توسعه صنعتی، توسعه مناطق مسکونی، بهبود محیط زندگی، حفاظت از محیط زیست، پیشگیری و کاهش بلایا و حفاظت از میراث فرهنگی، هماهنگ در نظر گرفته شده است. همچنین طراحی چیدمان مناسب روستاها با توجه به شرایط محلی مختلف و تنظیم‌گری ارتقای همه‌جانبه زمین در کل منطقه،^۲ مورد تأکید قرار گرفته است. برای نمونه، فصل ۲۴ «اجرای اقدام‌های ساخت‌وساز روستایی» برنامه پنج‌ساله چهاردهم چین، بر حفاظت از فضاهای تولید کشاورزی و محیط زیست روستایی اشاره دارد. در این راستا مقرر شده است برنامه‌ریزی و ساخت‌وساز شهرها و روستاها با در نظر گرفتن هماهنگی با کاربری اراضی، توسعه صنعتی، شهرک‌سازی، بهبود محیط زندگی، حفاظت از محیط زیست، پیشگیری و کاهش بلایا و حفاظت از میراث تاریخی و فرهنگی صورت گیرد. حفاظت از روستاهای سنتی، روستاهای قومیتی،^۳ سبک‌ها و ویژگی‌های روستایی و ممنوعیت حذف و ادغام عمدی روستاها برای ایجاد جوامع بزرگ یا تخریب و ساخت‌وساز در مقیاس بزرگ بر خلاف میل کشاورزان، در دستور کار قرار گرفته است. در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی و اجتماعی جمهوری خلق چین و طرح کلی چشم‌انداز ۲۰۳۵، فضاهای زندگی روستایی بهبود می‌یابد، فضاهای تولید کشاورزی و حفاظت از محیط زیست روستایی به شدت حفظ خواهد شد و مناطق مناسب، محدود و ممنوعه (ایزوله)

بهبود کیفیت محصولات و زنجیره تأمین و کاهش هزینه‌های خدمات عمومی تلاش کنند. در چند دهه گذشته، خوشه‌های صنعتی شهرهای توسعه‌یافته، سهم بزرگی در رشد بنگاه‌های کوچک و متوسط در مناطق دیگر داشته‌اند. سیاست صنعتی محلی اکنون باید از ترویج بنگاه‌های بزرگ به تقویت توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط محلی و حمایت از این خوشه‌های صنعتی محلی تغییر کند (IFPRI, 2021).^۲

در مجموع، مرور کلی برنامه‌های توسعه روستایی چین به‌ویژه در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله (۲۰۲۱-۲۰۲۵) این کشور، حاکی از آن است که راهبردهای مختلفی به کار گرفته شده است که بخش تولید و نهادهای شهری را برای حمایت از کشاورزی و توسعه روستایی تشویق می‌کند، حرکتی که علاوه بر اینکه به هم‌افزایی صنعت کشاورزی منجر می‌شود، انتظار می‌رود در توسعه مناطق شهری و روستایی هم تأثیرگذار بوده و امکان هماهنگی بین‌بخشی را فراهم کند. در نهایت انتظار می‌رود توسعه به شکوفایی مشترک و نوسازی سریع کشاورزی و مناطق روستایی بیانجامد. در ادامه محورهای مهم برنامه توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین مندرج در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۱-۲۰۲۵)، تشریح شده است. نخست به اهداف و برنامه‌های مرتبط با توسعه بخش کشاورزی (بهبود کیفیت و رقابت‌پذیری در بخش کشاورزی، افزایش ظرفیت تولید بخش کشاورزی و تعدیل ساختاری در بخش کشاورزی) پرداخته شده است. سپس ابتکارات مرتبط با توسعه روستایی نظیر برنامه‌های ارتقای زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در مناطق روستایی و بهبود محیط زندگی روستایی، مورد بحث قرار گرفته است. در نهایت نیز محورهای مرتبط با توسعه یکپارچه شهری-روستایی و احیای روستایی با تأکید بر فقرزدایی ارائه شده است.

چالش‌های مداومی روبه‌رو است. بر این اساس «توسعه یکپارچه شهری-روستایی» نیز یکی از اهداف بلندمدت چهاردهمین برنامه پنج‌ساله کشور چین در زمینه توسعه روستایی است. در این زمینه سیاست‌های مطلوبی برای تسهیل جریان‌های دوطرفه عوامل تولید شهری و روستایی و تشویق ویژه هدایت منابع بیشتر به سمت مناطق روستایی برای تقویت پویایی روستایی، مدنظر قرار گرفته است.

در سال‌های اخیر کشور چین با تبدیل مدل توسعه یکپارچه شهری-روستایی خود به «ایده شکوفایی مشترک»^۱، انقلابی در رابطه بین توسعه شهری و روستایی ایجاد کرده است. در این راستا یکی از رویکردهای مهم، افزایش تحرک بین مناطق شهری و روستایی از طریق تقویت پیوندهای اجتماعی و اقتصادی روستاها و شهرها با شهرهای متوسط با حذف موانع نهادی و سیاستی است. همچنین اجرای سیاست‌هایی همچون توزیع مجدد ثروت، گسترش خدمات عمومی، استفاده کارآمدتر از زمین، هدایت و تشویق گروه‌های پردرآمد برای کمک به گروه‌های کم‌درآمد، اصلاح حقوق زمین و معاملات کامل به کشاورزان و رسیدگی به مشکلات کارگران مهاجر (از جمله لغو تبعیض هویتی در نظام ثبت خانوار، رفت و آمد آزاد، رفع مشکلات مسکن و تضمین حقوق برابر در خدمات عمومی شهری برای کارگران مهاجر و خانواده‌های آنها)، در کاهش شکاف مناطق روستایی و شهری و تقویت پیوندهای مشترک بین آنها، می‌تواند مؤثر واقع شود. توانمندسازی ساکنان روستایی با دسترسی برابر به آموزش با کیفیت نیز برای تحقق رفاه مشترک بسیار مهم است.

تحقیقات نشان می‌دهد که توسعه غیرمتمرکز شهرها می‌تواند توسعه یکپارچه شهری و روستایی را تقویت کند. برای کمک به این فرایند، روستاها نیز باید در جهت ایجاد هماهنگی در توسعه و استفاده از منابع به‌منظور افزایش سهم بازار، ارتقای عملکرد صنایع روستایی،

۲. اهداف و محورهای مهم در برنامه پنج‌ساله چهاردهم چین (۲۰۲۱-۲۰۲۵)

کشاورزی و تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی است که در ادامه تشریح شده‌اند.

۱-۱-۲. افزایش ظرفیت تولید محصولات کشاورزی

در برنامه چهاردهم توسعه کشور چین، تثبیت ظرفیت پایه تولید غلات و عرضه محصولات مهم کشاورزی مانند غلات، پنبه، روغن، شکر، گوشت و شیر، مورد تأکید قرار گرفته است. در این برنامه سخت‌ترین نظام ممکن برای حفاظت از زمین‌های کشاورزی در نظر گرفته شده است، به‌نحوی که علاوه بر حفاظت از کمیت زمین‌های کشاورزی، کیفیت آن نیز افزایش خواهد یافت. کشور

۲-۱. محورهای مرتبط با بهبود کیفیت و رقابت‌پذیری در بخش کشاورزی

با توجه به اینکه غالب فعالیت‌های کشاورزی در مناطق روستایی صورت می‌گیرد، نقش اساسی کشاورزی در توسعه مناطق روستایی را نمی‌توان نادیده گرفت. بر این اساس اصلاحات ساختاری در بخش کشاورزی برای تحریک رشد صنایع روستایی با توجه ویژه به بهبود کیفیت محصولات آنها ضروری است. به‌طور کلی اهداف چهاردهمین برنامه پنج‌ساله چین در خصوص «بهبود کیفیت و رقابت‌پذیری در بخش کشاورزی»، شامل افزایش ظرفیت تولید محصولات کشاورزی، تعدیل ساختاری در بخش

1. Idea of Common Prosperity

2. IFPRI (Economic Workshop: Fostering China's Integrated Urban-Rural Development, 19 October, 2021)

در برنامه چهاردهم توسعه کشور چین با تمرکز بر مناطق عملکردی برای تولید غلات و مناطق حفاظتی برای تولید محصولات عمده کشاورزی، ایجاد کمربند صنعتی ملی امنیت غذایی^۲، مدنظر قرار گرفته است. هدف این کمربند اتصال تمام مناطق کلیدی تولیدکننده غلات کشور، ارتقای کیفیت و کارایی صنایع غذایی مرتبط و تضمین امنیت غذایی است. علاوه بر این تأکید زیادی بر توسعه زنجیره غذایی از تولید در مزرعه تا فرآوری و توزیع و مصرف دارد. ایجاد کمربند صنعتی ملی امنیت غذایی، مستلزم نوآوری در تولید و به کارگیری کشاورزی مدرن، فناوری‌ها و راهبردهای نوین ذخیره‌سازی غلات، بهبود رقابت‌پذیری صنایع غذایی مرتبط و ایجاد سازوکارهای تشویقی و بهبود نظام حمایت از تولیدکنندگان اصلی غلات است. دستیابی به خوداتکایی در فناوری بذر و کنترل و پشتیبانی صنعت بذر، نیز مدنظر قرار گرفته است. همچنین در این برنامه بر ضرورت اجرای راهبرد منطقه عملکردی اصلی^۳ براساس الگوی راهبردی امنیت اکولوژیکی ملی و با تمرکز بر مناطق عملکردی کلیدی اکولوژیکی ملی، خطوط قرمز حفاظت اکولوژیکی و ذخایر طبیعی در سطح ملی و حمایت‌های اکولوژیکی تأکید شده است.

در فصول مختلف (۳۰ و ۳۷) برنامه چهاردهم کشور چین، برنامه‌ریزی فضایی و کنترل استفاده از سرزمین اشاره شده است. در این راستا خطوط قرمزی برای حفاظت از محیط زیست، زمین‌های کشاورزی دائمی^۴ و زمین‌های توسعه شهری و مناطق دریایی ترسیم شده است. همچنین با تمرکز بر مناطق کلیدی اکولوژیکی ملی و حفاظت از محیط زیست و ذخایر طبیعی ملی، «طرح جامع حفاظت و احیای اکوسیستم‌های مهم ملی»^۵ (۲۰۳۵-۲۰۲۱) توسط کمیسیون توسعه و اصلاحات ملی و وزارت منابع طبیعی تصویب شده است. در این طرح پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۳۵ با اجرای پروژه‌های بزرگ حفاظت و احیای اکوسیستم‌های مهم و تقویت همه‌جانبه حفاظت و احیای اکولوژیکی، وضعیت اکوسیستم‌های طبیعی کشور چین مانند جنگل‌ها، مراتع، بیابان‌ها، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها، تالاب‌ها و اقیانوس‌ها به‌طور اساسی بهبود یابد. طرح جامع هفت منطقه اکوسیستمی کلیدی (از جمله فلات چینگ‌های-تبت^۶، سد اکولوژیکی سیچوان-یوننان^۷ و رودخانه یانگ تسه^۸)، در چین را ترسیم می‌کند که همگی از نظر اکولوژیکی، اقتصادی و امنیتی از اهمیتی متمایز و قابل توجه برخوردارند. به‌طور کلی این طرح دربرگیرنده قوانین و مقررات مرتبط با اقدام‌های حفاظتی و اصلاح کنترل استفاده از زمین و فضا، سیاست‌های حمایتی

چین یک نظام خط قرمز اکولوژیکی را برای حفاظت‌های محیط زیستی معرفی کرده است. این برنامه تضمین می‌کند که مساحت کل زمین‌های کشاورزی چین بالاتر از خط قرمز ۱۲۰ میلیون هکتاری باقی‌مانده و استفاده از زمین‌های کشاورزی برای فعالیت‌های غیر کشاورزی و غیر غلات جلوگیری شود. کشور چین با کمک سنجش از راه دور ماهواره‌ای، حفاظت و تثبیت زمین‌های زیر کشت، کنترل دقیق استفاده از زمین‌های زیر کشت، تصویب قوانین مشخص برای مدیریت تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی، بهبود کیفیت زمین‌های کشاورزی، ایجاد یک نظام فناوری نظارت و هشدار اولیه و استفاده هوشمندانه از زمین‌های کشاورزی، نظارت و قانونگذاری در حوزه حفاظت از زمین‌های کشاورزی را کارآمدتر و مؤثرتر کرده است.

یک نظام کنترل کاربری اراضی نیز با هدف حفظ و استفاده منطقی از زمین و حفاظت از زمین‌های زیر کشت، برنامه‌ریزی جامع، مدیریت دقیق، حفاظت و توسعه منابع زمین و توقف تصرف غیرقانونی زمین را اجرا می‌کند. در این نظام، اراضی ملی به زمین کشاورزی، زمین ساخت و ساز و زمین بلااستفاده تقسیم شده‌اند. منظور از زمین کشاورزی، زمینی است که مستقیماً برای تولیدات کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد، از جمله زمین‌های زراعی، زمین‌های جنگلی، علفزار و مزارع آبی‌پروری. زمین در نواحی روستایی و حومه شهری، به‌استثنای زمین‌هایی که در اختیار دولت است، طبق قانون مالکیت جمعی در اختیار کشاورزان است. واحدها و افرادی که در حفاظت و توسعه منابع زمین، استفاده منطقی از زمین و تحقیقات علمی مربوطه، دستاوردهای برجسته‌ای داشته باشند، از دولت پاداش می‌گیرند. همچنین نظام حفاظت از زمین، تعادل بین بهره‌برداری و حفاظت از زمین‌های کشاورزی^۱ را تنظیم می‌کند و جایگزینی زمین حاصلخیز تر با زمین نامرغوب و زمین قابل آبیاری را با زمین غیر قابل آبیاری را به شدت ممنوع می‌کند.

دولت یک نظام دائمی حفاظت از زمین‌های کشاورزی پایه همچون زمین‌های زیر کشت محصولات مهم کشاورزی از جمله غلات، پنبه، روغن، شکر و سایر محصولات مهم کشاورزی؛ مزارع متوسط و کم‌بازده قابل تغییر و زمین‌های کشاورزی با استاندارد بالا را اجرا می‌کند. پس از تعیین مرزهای زمین‌های کشاورزی پایه دائمی، طبق قانون هیچ واحد یا فردی نمی‌تواند بدون مجوز آن را تصرف یا تغییر کاربری دهد. به‌نحوی که تصرف زمین‌های کشاورزی پایه دائمی برای توسعه جنگل‌کاری، باغداری و پرورش ماهی نیز ممنوع است.

1. Occupation and Replenishment of Farmland
2. National Food Security Industrial Belt
3. Main Functional Zone Strategy
4. Permanent Basic Cropland
5. Protection and Restoration of Important National Ecosystems
6. Qinghai-Tibet Plateau
7. Sichuan-Yunnan Ecological Barrier
8. Yangtze River

محلّی برای سرمایه‌گذاری در طرح‌های مدیریت مصرف آب. در این سازوکار هدف صرفه‌جویی در مصرف آب از طریق هماهنگی بین دولت مرکزی و محلّی است.

۳ سازوکار مشارکت از پایین به بالا^۲ که مسئولیت‌های مدیریت آبیاری به مصرف‌کنندگان نهایی انتقال می‌دهد (Yao et al., ۲۰۱۷). از اواسط دهه ۱۹۹۰، با معرفی تعاونی‌های آب‌بران (WUAs)^۳، مدیریت آبیاری مشارکتی به جریان اصلی در چین تبدیل شده است. تعاونی‌های آب‌بران، به‌عنوان یک سازمان مشارکتی یک نهاد مؤثر برای تصمیم‌گیری مردم‌سالارانه در پایین‌ترین سطح در نظر گرفته شده است. این تعاونی‌ها در تسهیل بهتر امور مربوط به آب، مانند جمع‌آوری هزینه‌های آب و تحویل آب، بهبود در حل تعارض مصرف آب مانند پیشگیری از رفتار فرصت‌طلبانه و هزینه‌های کمتر بهره‌برداری و نگهداری تجهیزات آبیاری نقش دارند. سازوکار مشارکت از پایین به بالا، اگرچه تا حد زیادی اسمی باقی مانده است، اما نقش کلیدی را در بهبود مدیریت آب در سطح روستا از طریق پیوند بین دولت و مصرف‌کنندگان محلّی آب ایفا می‌کند. در مجموع اگرچه برای صرفه‌جویی در آب آبیاری، چین مدیریت خود را از سمت عرضه به سمت تقاضا با مجموعه‌ای از ترتیبات سازمانی و اهداف سیاست تغییر داده است؛ با این وجود، مسئولیت‌های دیوان‌سالارانه و اداری پراکنده منجر به درگیری بین سازمان‌های سطح بالا و پایین و همچنین بین دولت و مصرف‌کنندگان آب شده که اجرای سیاست‌های مدیریت مصرف آب را تضعیف می‌کند (Yao et al., ۲۰۱۷).

در برنامه چهاردهم توسعه کشور چین (۲۰۲۱-۲۰۲۵) تقویت بخش تحقیق و توسعه و کاربرد ماشین‌آلات کشاورزی هوشمند و چندمنظوره، با هدف افزایش سطح کلی مکانیزاسیون در کاشت، داشت و برداشت به ۷۵ درصد، مدنظر قرار گرفته است. همچنین به منظور تضمین امنیت منابع بذر و حفاظت از بانک گونه‌ها (ژرم پلاسما)^۴، بر توسعه بانک‌های بذر تأکید شده است.

با پیشبرد کاربرد صنعتی اصلاح بیولوژیکی و توسعه شرکت‌های پیشرو در صنعت بذر با مزیت رقابت بین‌المللی، تلاش خواهد شد تنگناهای توسعه فناوری برای بهبود انواع کشاورزی برطرف شود. بهبود نظام نوآوری علم و فناوری کشاورزی و ترویج فناوری‌های کشاورزی و توسعه کشاورزی هوشمند نیز مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین پیشگیری از بیماری‌های همه‌گیر حیوانات و کنترل بیماری‌های محصولات کشاورزی، آفات، حشرات و همچنین

برای سازوکارهای سرمایه‌گذاری و ترویج اجرای پروژه‌های بزرگ حفاظت و احیای محیط زیست است. همچنین تلاش‌های جدی برای کنترل همه‌جانبه فرسایش خاک، بیابان‌زایی، جنگل‌کاری در مقیاس بزرگ، ترویج احیای مراتع، جنگل‌ها، رودخانه‌ها و دریاچه‌ها، بهبود نظام تناوب و آیش زمین‌های زیرکشت و تحکیم دستاوردهای تبدیل زمین‌های زراعی به جنگل‌ها و مراتع، انجام خواهد شد.

برخی از اهداف کمی پیش‌بینی شده «طرح جامع حفاظت و احیای اکوسیستم‌های مهم ملی» برای سال ۲۰۳۵ شامل موارد زیر است:

■ گسترش پوشش جنگلی به ۲۶ درصد از مساحت خشکی چین، افزایش حجم ذخایر آن به ۲۱ میلیارد متر مکعب و حفظ مساحت جنگل طبیعی در ۲۰۰ میلیون هکتار؛

■ افزایش ۶۰ درصدی پوشش گیاهی مراتع؛

■ حفاظت از ۶۰ درصد تالاب‌ها؛

■ حفاظت از حداقل ۳۵ درصد از سواحل طبیعی کشور و جلوگیری از بدتر شدن شرایط اکولوژیکی دریایی؛

■ حفاظت کامل از گونه‌های در معرض خطر و زیستگاه آنها.^۱

در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه کشور چین، پیش‌بینی شده است با اجرای پروژه‌های حفاظت از خاک کشاورزی^۵، احیای حاصلخیزی خاک در شمال شرقی چین تقویت شود. همچنین در این برنامه، ترویج صرفه‌جویی در مصرف آب و مدیریت ناب^۶ در نواحی بزرگ و متوسط آبیاری، مدنظر قرار گرفته است. مدیریت ناب به مفهوم بهبود مستمر و تغییرات تدریجی کوچک در تولید برای به حداکثر رساندن کارایی اشاره دارد. مدیریت ناب بهره‌وری حداکثر را در اولویت قرار می‌دهد، در حالی که ضایعات را در طول فرایندهای تولید به حداقل می‌رساند. مفهوم مدیریت ناب در مدیریت مصرف آب به دستورالعمل‌ها و راهبردهای مناسب جهت صرفه‌جویی در مصرف آب و کاهش پساب تأکید دارد (Sodkomkham et al., ۲۰۲۱). در این راستا دولت چین به منظور مدیریت مصرف آب و ترویج صرفه‌جویی در مصرف آب سه سازوکار مدیریتی را به کار گرفته است:

۱ سازوکار تنظیم از بالا به پایین^۴ با استفاده از کنترل مستقیم یا ابزارهای اقتصادی. نظام دیوان‌سالاری از بالا به پایین شامل کنترل مستقیم و اجرای اقدام‌های اجباری و ابزارهای اقتصادی، با هدف تخصیص منابع آب و افزایش آگاهی کشاورزان از هزینه‌های آبیاری است.

۲ سازوکار تأمین بودجه طرح پیشنهادی^۵ از طریق بسیج دولت‌های

۱. خلاصه سیاست در مورد «طرح اصلی برای پروژه‌های اصلی حفاظت و بازسازی اکوسیستم کلیدی ملی (۲۰۲۱-۲۰۳۵)»، می ۲۰۲۰.

2. Chernozem

3. Lean Management

4. Top-Down Regulation

5. Design-Bid Funding

6. Bottom-Up Participation

7. Water User Associations

8. Germplasm

خدمات هواشناسی کشاورزی، مدنظر قرار گرفته است.

به‌طور کلی بررسی چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه کشور چین، حاکی از آن است که اقدام‌ها و سیاست‌های مختلفی برای افزایش ظرفیت تولید محصولات کشاورزی این کشور پیش‌بینی شده است. از آنجایی که تثبیت ظرفیت پایه تولید غلات و عرضه محصولات مهم کشاورزی، در اولویت برنامه‌ها قرار دارد، نظام حفاظت از کمیت و کیفیت زمین‌های کشاورزی، منطقه‌بندی عملکردی، لحاظ خطوط قرمز حفاظت اکولوژیکی و ایجاد کمربند صنعتی ملی امنیت غذایی، مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین در راستای حفاظت از زمین‌های زیر کشت و احیای محیط زیست، ساز و کارهای مختلفی همچون اجرای پروژه‌های حفاظت از خاک کشاورزی، کنترل همه‌جانبه فرسایش خاک، بیابان‌زایی، جنگل‌کاری در مقیاس بزرگ، ترویج احیای مراتع، جنگل‌ها، رودخانه‌ها و دریاچه‌ها، بهبود نظام تناوب و آیش زمین‌های زیر کشت و مدیریت مصرف آب، مدنظر قرار گرفته است. افزایش سطح کلی مکانیزاسیون، تقویت بخش تحقیق و توسعه به‌ویژه در حوزه صنعت بذر و حفاظت از بانک بذر (ژرم پلاسما) نیز از دیگر محورهای مهم برنامه توسعه کشاورزی کشور چین است.

۲-۱-۲. تعدیل ساختاری در بخش کشاورزی

در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۱-۲۰۲۵) کشور چین، علاوه بر بهبود توزیع محصولات کشاورزی، بر ایجاد کمربندهای صنعتی برای محصولات کشاورزی ویژه تأکید شده است. همچنین برنامه‌ریزی کلی به‌منظور ترویج کشت غلات، محصولات نقدی، جنگلداری، دامپروری و ماهیگیری صورت خواهد گرفت. ساختار کشاورزی، دامپروری مدرن و آبی‌پروری سالم، کشاورزی حفاظت‌شده و جنگلداری و باغبانی نیز با توجه به شرایط محلی توسعه داده می‌شود. در این برنامه تأکید بیشتر بر ترویج پروژه‌های تولید غلات با کیفیت بالا و ترویج کشاورزی سبز شده است. هدف کلی توسعه کشاورزی سبز، تحقق تبدیل کشاورزی فعلی با مصرف منابع بالا و هزینه‌های محیط زیستی بالا به یک کشاورزی سبز و روستایی با بهره‌وری بالا و کاهش تأثیرات محیط زیستی منفی است (Shen et al., 2020). کشاورزی سبز، نه تنها می‌تواند به‌طور مؤثر مصرف زیاد و آلودگی انبوه ناشی از کشاورزی صنعتی را در گذشته حل کند، موجب تحول عمیق کشاورزی از «کمیت» به «کیفیت» و تحقق راهبرد احیای روستایی خواهد شد. از هجدهمین کنگره ملی حزب کمونیست چین، کمیته مرکزی حزب و شورای دولتی، توسعه سبز را در اولویت قرار داده‌اند. در ۲۶ سپتامبر سال ۲۰۱۸، در «برنامه راهبردی احیای روستایی (۲۰۲۲-۲۰۱۸)»، توسعه کشاورزی سبز با استفاده پایدار از منابع، ترویج شکل‌گیری روش‌های تولید کشاورزی سبز، تحقق کاهش نهاده‌ها، تولید پاک، بازیافت زباله،

تجمیع مدل‌های صنعتی و توسعه پایدار کشاورزی مطرح شد. در برنامه پنج‌ساله چهاردهم نیز الزامات کلی برای ترویج توسعه کشاورزی سبز، مورد تأکید قرار گرفته است. در این راستا تقویت حفاظت از منابع اکولوژیکی کشاورزی از طریق اقدام‌هایی مانند افزایش کاربرد کودهای آلی، کاهش کاربرد سموم دفع آفات و افزایش کارایی و ایجاد ساز و کار بازیافت برای نوارهای مالچ کشاورزی، ارتقای حاکمیت محیط زیست روستایی^۱، تدوین سیاست‌های مدیریت آلودگی، حمایت از نوآوری‌های فناوری‌های کشاورزی و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای در زمینه تولید کشاورزی سبز، پیشنهاد شده است (Hou & Wang, 2022). از آنجایی که هسته و کلید توسعه کشاورزی سبز، حفاظت از منابع آب و خاک به‌عنوان مبنای تضمین کیفیت و ایمنی محصولات کشاورزی است، در این برنامه ضمن پیشبرد تحول کشاورزی سبز^۲، توسعه پروژه‌های حفاظت از محیط زیست در مناطق تولید، تکنیک‌های صرفه‌جویی در آب، کشاورزی دیم^۳ و ابتکار کاهش استفاده از آفت‌کش‌ها و کودها، مدنظر قرار گرفته است. کشور چین در دوره سیزدهم برنامه پنج‌ساله (۲۰۲۰-۲۰۱۶) پیشرفت علمی و فناوری چشمگیری در کشاورزی دیم داشته است. بیش از ۴۰ درصد گندم کشت شده در چین مقاوم به خشکی است و مصرف آب برای کشاورزی را کاهش می‌دهد. همچنین بیش از ۷۰ گونه محصول مقاوم در برابر خشکسالی و پر محصول را معرفی و کشت کرده است. ترویج کاربرد فناوری‌های کلیدی برای کشاورزی دیم از جمله نظام آبیاری و کوددهی هوشمند، فیلم‌های پلاستیکی زیست‌تجزیه‌پذیر و ماشین‌آلات آماده‌سازی خاک در دوره چهاردهمین برنامه پنج‌ساله (۲۰۲۵-۲۰۲۱)، در دستور کار قرار گرفته است.

در چهاردهمین برنامه توسعه کشور چین، بهبود نظام استاندارد کشاورزی سبز و گواهی مواد غذایی سبز، محصولات کشاورزی ارگانیک و محصولات کشاورزی با نشان‌های جغرافیایی^۴، مدنظر قرار گرفته است. در ۲۵ دسامبر ۲۰۰۷، وزارت کشاورزی جمهوری خلق چین، اقدام‌های مربوط به مدیریت نشان‌های جغرافیایی محصولات کشاورزی را تصویب کرده و این مصوبه در ۱ فوریه ۲۰۰۸ لازم‌الاجرا شده است. در این راستا وزارت کشاورزی چین، با هدف تشویق به تنوع تولیدات کشاورزی و ترویج محصولات دارای ویژگی‌های خاص به نفع اقتصاد روستایی و ارتقای محصولات کشاورزی با کیفیت با استفاده از نشان‌های جغرافیایی (GIs) به‌عنوان یک نوع IP مجزا، چارچوب قانونی جدیدی را معرفی کرده است (Xiaobing & Kireeva, 2010).

تشدید نظارت بر کیفیت و ایمنی کل فرایند تولید محصولات کشاورزی و بهبود نظام ردیابی و ایجاد پارک‌های صنعتی کشاورزی مدرن و

1. Increasing Rural Environmental Governance

2. Green Transformation

3. Dry-farming Techniques

۴. نشان‌های جغرافیایی (Geographical Indication)، برای کالاهایی به‌کار می‌رود که دارای یک منطقه جغرافیایی خاص بوده و کیفیت و شهرت آن منطقه جغرافیایی را دارد.

از آنجایی که تولید غالب محصولات کشاورزی در روستاها صورت می‌گیرد، یکی از پیامدهای مهم توسعه بخش کشاورزی افزایش درآمد روستاییان، کاهش فقر و محرومیت این مناطق خواهد بود. از سوی دیگر بخش کشاورزی به سبب ارتباط با بخش‌های پسین و پیشین خود، تأثیر زیادی بر رشد فعالیت‌های غیرکشاورزی همچون صنعت و خدمات خواهد داشت. در مقابل، روستاها تأمین‌کننده نیروی انسانی بخش کشاورزی و صنایع وابسته هستند. از این رو، در استراتژی‌های توسعه روستایی بر فرصت‌های درآمدزایی خارج از بخش کشاورزی تمرکز شده است و در عین حال ظرفیت‌هایی ایجاد شده توسط بخش کشاورزی، در جهت نوسازی و توسعه این بخش مورد استفاده قرار خواهد گرفت. در ادامه تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی بر توسعه زنجیره صنعتی کشاورزی و صنایع مدرن و محورهای مرتبط با ابتکارات توسعه روستایی مورد بحث قرار گرفته است.

۳-۱-۲. تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی

چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۵-۲۰۲۱) کشور چین به‌منظور توسعه و ارتقای اقتصاد شهرستان، توسعه یکپارچه کشاورزی، صنعت و خدمات را در مناطق روستایی در اولویت قرار داده است. همچنین توسعه زنجیره صنعتی کشاورزی و صنایع مدرن برای تضمین رفاه روستایی، مورد تأکید قرار گرفته است. در این برنامه، ترکیبی از کشاورزی، دام و طیور و فرآوری و مهندسی مجدد زنجیره صنعتی، تقویت خواهد شد. همچنین پیشبرد توسعه صنعت فرآوری محصولات کشاورزی و سایر صنعت و خدمات مرتبط با کشاورزی مانند گردشگری کشاورزی،^۲ گردشگری روستایی و اقتصاد خانگی مدنظر قرار گرفته است. طرح‌های توسعه انبارداری و نگهداری محصولات کشاورزی و همچنین تسهیلات لجستیکی زنجیره سرد برای محصولات کشاورزی افزایش خواهد یافت.

کشور چین تقریباً از چهار دهه پیش، اصلاح حقوق مالکیت زمین کشاورزی را با دور شدن از نظام کشاورزی اشتراکی به سمت نظام حقوق استفاده خصوصی برای خانوارهای فردی آغاز کرده است. این روند اصلاح حقوق مالکیت در چین از آن زمان به صورت مستمر ادامه یافته است و امکان مبادلات بازار آزادتر بر زمین‌های کشاورزی فراهم می‌کند. این اصلاحات مبتنی بر این ایده است که اجازه دادن به معاملات بازار آزاد باید منابع زمین را به سمت استفاده‌کنندگان مولد سوق دهد. این حرکت باعث افزایش بهره‌وری کشاورزی و متحول کردن اقتصاد روستایی و در نتیجه رشد اقتصادی کل می‌شود. بر مبنای نظریات، انتظار می‌رود تضمین حقوق زمین، معاملات و در نتیجه بهبود کارایی اراضی کشاورزی تسهیل یابد. بر این اساس دولت مرکزی در سال ۲۰۰۳ قانون قرارداد زمین روستایی (RLCL)^۳ را در جهت حمایت‌های قانونی برای قراردادهای اجاره زمین تصویب کرده است (Chari et al., 2018).

مناطق نمایشی نوسازی کشاورزی^۱ نیز از جمله برنامه‌های اولویت‌دار کشور چین در حوزه توسعه کشاورزی و روستایی است. از هفدهم ژوئیه ۲۰۱۸، براساس اعلام مشترک وزارت کشاورزی و امور روستایی و وزارت دارایی کشور چین، ساخت ۲۱ پارک صنعتی کشاورزی مدرن در دستور کار قرار گرفت. هدف از ایجاد پارک‌های صنعتی کشاورزی مدرن، اولویت دادن به توسعه کشاورزی مدرن و افزایش درآمد کشاورزان و توسعه اقتصاد و صنعت منطقه از طریق طیف وسیعی از کارکردهای تولیدات کشاورزی، تحقیقات علم و فناوری، حفاظت از محیط زیست، گردشگری و گذران اوقات فراغت است. دولت مرکزی چین با ارزیابی منطقه برنامه‌ریزی شده، جمعیت کشاورزی و حمایت مالی محلی، حمایت مالی مناسبی از پارک‌ها به عمل خواهد آورد (Xia, 2020). در سال ۲۰۱۹ وزارت کشاورزی و امور روستایی دولت مرکزی چین، ۵ میلیارد یوان بودجه برای حمایت از ساخت پارک‌های صنعتی کشاورزی مدرن ملی اختصاص داده است.

از سال ۲۰۰۹ نیز دولت چین به‌منظور تحقق یک نظام صنعتی کشاورزی مدرن شروع به کاوش و ایجاد مناطق نمایشی کشاورزی مدرن ملی کرده است. تا سال ۲۰۲۰، بالغ بر ۲۸۳ منطقه ملی نمایش کشاورزی مدرن در چین راه‌اندازی شده است. با این حال باید توجه داشت تولید کشاورزی مدرن باید از جهت‌گیری کمی به جهت‌گیری کیفی تغییر کند و تولید کشاورزی با کیفیت، باید سبز شدن کشاورزی و استانداردهای سازای کشاورزی را منعکس کند. ارتقای جدی مکانیزاسیون کشاورزی، ترویج فناوری‌های تولید با کیفیت بالا، باران‌دمان بالا و سبز، توسعه و تولید کودهای جدید ایمن برای محیط زیست و آفت‌کش‌های کم‌خطر و کم‌بقایا، کاهش اتلاف منابع، پیشگیری و کنترل آلودگی خاک نیز باید در دستور کار مناطق نمایشی کشاورزی مدرن قرار گیرد (Gong, 2021).

در مجموع، بررسی‌ها نشان می‌دهد ایجاد کمربندهای صنعتی برای محصولات کشاورزی ویژه، توسعه کشاورزی مدرن، ترویج کشاورزی سبز، بهبود نظام استاندارد کشاورزی سبز و گواهی مواد غذایی سبز، تشدید نظارت بر کیفیت و ایمنی کل فرایند تولید محصولات کشاورزی و بهبود سازوکار ردیابی و توسعه کشاورزی دیم، از مهم‌ترین اقدام‌هایی است که در جهت تعدیل ساختاری بخش کشاورزی چین در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله (۲۰۲۵-۲۰۲۱) این کشور در دستور کار قرار گرفته است. همچنین در این برنامه توسعه سرمایه‌گذاری و حمایت‌های فزاینده‌ای در خصوص ایجاد پارک‌های صنعتی-کشاورزی مدرن و مناطق نمایشی کشاورزی با تأکید بر طیف وسیعی از کارکردها، پیش‌بینی شده است.

1. Build Industrial Parks of Modern Agriculture and Agricultural Modernization Demonstration Zones.

2. Leisure Agriculture

3. Rural Land Contracting Law

۲-۲-۲. ارتقای زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در مناطق روستایی

در راهبرد احیای روستایی با در نظر گرفتن شهرستان‌ها به‌عنوان واحدهای پایه، پیش‌بردار توسعه یکپارچه مناطق شهری و روستایی مدنظر است. همچنین ظرفیت شهرستان‌ها برای ارائه خدمات جامع و کارکردهای شهرستان‌ها برای خدمت به کشاورزان افزایش خواهد یافت. از سوی دیگر، بهبود سازوکار برنامه‌ریزی یکپارچه، توسعه، مدیریت و حفاظت از زیرساخت‌های شهری و روستایی و توسعه خدمات شهری به روستاهای حومه شهر، مورد تأکید قرار گرفته است. بهبود زیرساخت‌های روستایی مربوط به آب، برق، جاده، گاز، ارتباطات پستی، رادیو و تلویزیون و تدارکات و همچنین کیفیت ساخت مسکن روستایی نیز مدنظر است. اتخاذ استانداردهای یکسان برای خدمات عمومی اساسی و نظام‌های مشابه در مناطق شهری و روستایی در دستور کار قرار گرفته است. در این راستا مشوق‌هایی برای افزایش ارائه خدمات آموزشی، مراقبت‌های بهداشتی، مراقبت از سالمندان، خدمات فرهنگی و سایر زمینه‌ها در مناطق روستایی در نظر گرفته شده است. همچنین برای عادلانه‌تر کردن ارائه خدمات و جلوگیری از تمرکز کارکنان در برخی مناطق خاص، بر اجرای تبادل و چرخش شغلی معلمان و پزشکان در شهرستان‌ها و دست‌اندرکاران غیردولتی، تأکید شده است.

بهبود سواد و دانش کشاورزان در زمینه علم، فناوری و فرهنگ و احیای استعدادها و روستایی^۱ در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۱-۲۰۲۵) کشور چین نیز مورد توجه بوده است. در راهبرد احیای استعدادها و روستایی ضمن تشویق جوانان برای فعالیت در روستاها، سیاست‌های حمایتی مختلفی برای تشویق مهاجران (سربازان، دانش‌آموختگان دانشگاهی و بازنشستگان) جهت بازگشت به مناطق روستایی و مشارکت آنان در بازسازی روستاها و راه‌اندازی کسب‌وکارهای محلی در نظر گرفته شده است. همچنین تقویت مهارت‌آموزی و آموزش حرفه‌ای کشاورزی برای ارتقای کیفیت علمی و فناوری کشاورزان ضروری است، به‌نحوی که آنان به تدریج به نیروی جدید توسعه کشاورزی و روستایی نوین تبدیل شوند و سطح درآمد خود را بهبود بخشند (Pu, ۲۰۱۹). در این راستا ارائه و بهبود آموزش حرفه‌ای و مهارت‌آموزی، ایجاد فرصت‌های شغلی جذاب، فراهم کردن خدمات اجتماعی و مالی راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچک برای تشویق جوانان به بازگشت و ماندن در مناطق روستایی، در اولویت قرار دارد. صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی^۲ (IFAD) نیز بیش از ۴۰ سال است که با تمرکز ویژه بر جوانان و ایجاد فرصت‌های بیشتر برای آنان و تخصیص منابع خاص برای تشویق کارآفرینی، بنگاه‌ها و تعاونی‌های جوانان در مناطق روستایی، از نوسازی کشاورزی کشور چین حمایت

1. Rural Property Rights Trading

2. Revitalization of Rural Talents

3. International Fund for Agricultural Development

بهبود تبادل حقوق مالکیت روستایی، گردش تجاری، بازرسی، نظارت و پلت‌فرم‌های صدور گواهی‌نامه و همچنین کارخانه‌های استاندارد هوشمند و توسعه خوشه‌های صنعتی در روستاها نیز مورد تأکید چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۱-۲۰۲۵) کشور چین قرار گرفته است. بهبود سازوکار مشارکت در سود و منافع نیز از طریق تبدیل منابع به دارایی، وجوه به سهام و کشاورزان به سهامداران، صورت خواهد گرفت.

با توجه به اینکه در برنامه‌های توسعه کشور چین، بخش کشاورزی و توسعه روستایی به‌عنوان مکمل و تقویت‌کننده یکدیگر در نظر گرفته می‌شود، راهبرد تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی و فقرزدایی، به‌عنوان یکی از محورهای کلیدی برنامه تحول کشاورزی همواره مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاستگذاران این کشور بوده است. همان‌طور که بحث شد در این راهبرد ضمن تأکید بر توسعه زنجیره صنعتی کشاورزی و صنایع مدرن برای تضمین رفاه روستایی، پیشبرد صنعت فرآوری محصولات کشاورزی و صنایع و خدمات وابسته به این بخش همچون گردشگری کشاورزی و روستایی نیز مدنظر قرار گرفته است.

۲-۲-۲. راهبرد احیای روستایی

کشور چین با هدف حل مسائل جدی روستاها، اجرای «راهبرد احیای روستایی» و «ارتقای توسعه یکپارچه شهری و روستایی» را برای اولین بار در سال ۲۰۱۷ پیشنهاد کرد. از آن زمان تاکنون دولت چین پیگیری راهبرد جدید احیای روستایی را با اولویت توسعه کشاورزی و حل مشکلات جدی مناطق روستایی، توسعه نامتوازن شهری-روستایی و بهبود محیط زندگی در مناطق روستایی را در دستور کار قرار داده است (Liu et al., ۲۰۲۰). بر این اساس در چهاردهم برنامه پنج‌ساله توسعه کشور چین (۲۰۲۱-۲۰۲۵) نیز راهبرد احیای روستایی به‌عنوان یکی از مبانی تدوین سیاست‌های مرتبط با توسعه روستایی و کشاورزی مدنظر قرار گرفته است. در این راستا سرمایه‌گذاری‌ها و ابتکارات متعددی در جهت پیشبرد راهبرد احیای روستاها پیش‌بینی شده است. برنامه‌ریزی توسعه روستاها، توسعه یکپارچه شهری-روستایی و فقرزدایی در مناطق روستایی از محورهای اصلی مرتبط با راهبرد احیای روستایی در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله کشور چین است که در ادامه تشریح شده‌اند.

۲-۲-۱. برنامه‌ریزی توسعه روستاها

برنامه‌ریزی و توسعه شهرها و روستاها با در نظر گرفتن همه عوامل مرتبط از جمله کاربری اراضی، توسعه صنعتی، توسعه مناطق مسکونی، بهبود محیط زندگی، حفاظت از محیط زیست، پیشگیری و کاهش بلاها و حفاظت از میراث فرهنگی باید مدنظر قرار گیرد.

نظام مدیریت اساسی روستایی^۲ تجمیع و بهبود یابد. سیاست دور دوم قرارداد‌های زمین به مدت ۳۰ سال دیگر پس از انقضا تمدید خواهد شد. بهبود نظام تفکیک حق مالکیت، حق قرارداد و حق مدیریت اراضی روستایی طرف قرارداد و کاهش بیشتر محدودیت‌ها، مدنظر قرار گرفته است. همچنین بر توسعه عملیات کشاورزی با مقیاس مناسب، تقویت نهادهای تجاری کشاورزی جدید مانند مزارع خانوادگی و تعاونی‌های کشاورزان، بهبود نظام خدمات تخصصی و تجاری برای کشاورزی و آشنایی خانوارهای کوچک روستایی با کشاورزی مدرن تأکید شده است. در برنامه چهاردهم پیش‌بینی شده است حقوق زمین و خانه تسریع شود و رویکرد دست‌یابی به تفکیک مالکیت، استحقاق و حق استفاده از زمین‌های روستایی تعیین شده برای مسکن مورد بررسی قرار گیرد. در این برنامه برخی از مناطق ملی، نقش مناطق پایلوت برای توسعه یکپارچه شهری - روستایی و مناطق پایلوت اصلاحات روستایی را ایفا خواهند کرد.

۲-۳-۲. تأمین عوامل تولید برای توسعه کشاورزی و روستایی
بهبود نظام تضمین بودجه دولتی برای کشاورزی و مناطق روستایی و حمایت از آنها با پرداخت‌های انتقالی مالی دولت مرکزی^۳، افزایش عواید حاصل از فروش حقوق استفاده از زمین و اوراق قرضه دولت محلی، در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۵-۲۰۲۱) کشور چین مورد تأکید قرار گرفته است. بهبود نظام حمایت و حفاظت از کشاورزی و همچنین سازوکار جبران نرخ سود^۴ برای مناطق عمده تولید غلات نیز مورد توجه بوده است. نظام جدیدی از سیاست‌های یارانه کشاورزی توسعه خواهد یافت و سیاست تعیین حداقل قیمت برای خرید غلات دولتی اصلاح خواهد شد. اصلاحات تعاونی‌های تأمین و بازاریابی عمیق‌تر خواهد شد. در برنامه چهاردهم جهت اطمینان از برآورده شدن نیازهای کاربری منطقی در توسعه کشاورزی و صنایع روستایی، بهبود سازوکار حمایت از استفاده از زمین‌های روستایی، مدنظر قرار گرفته است. همچنین نظام خدمات مالی روستایی و سازوکار تشویقی حمایت مالی از کشاورزی بهبود خواهد یافت. دامنه تأمین مالی تضمین شده توسط وثیقه دارایی روستایی گسترش خواهد یافت و بیمه کشاورزی توسعه داده می‌شود. در این برنامه به افرادی که به دنبال اشتغال هستند یا می‌خواهند کسب و کاری در روستا راه‌اندازی کنند، اجازه داده می‌شود که خانواده خود را ثبت کنند و از حقوق و منافع مربوطه در مکان‌های بومی یا محل کسب و کار خود بهره‌مند شوند. همچنین سازوکاری برای پژوهشگران علمی در نظر گرفته شده است که بتوانند در مشاغل ثانویه و کارآفرینی^۵ در مناطق روستایی شرکت کنند.

در مجموع بررسی محورهای مرتبط با توسعه یکپارچه شهری - روستایی

می‌کند. دولت چین در سال‌های اخیر، با حمایت از سازمان‌های کشاورزان، سازماندهی برنامه‌های آموزشی فناوری کشاورزی، ترویج نوآوری، ایجاد فرصت‌های شغلی و زنجیره‌های ارزش فراگیر، جوانان را برای مشارکت در کشاورزی توانمند کرده است (United Nations, ۲۰۲۲).

۲-۲-۳. بهبود محیط زندگی در مناطق روستایی

در این برنامه، توسعه مجدد محیط زندگی روستایی و برنامه‌ریزی مستمر برای حل مسائل محیط زیستی برجسته مانند «روستا‌های محاصره شده توسط زباله» و «پهنه‌های آبی آلوده در مناطق روستایی» مدنظر قرار گرفته است. ترویج تفکیک و بازیافت زباله‌های خانگی در مبدأ و تصفیه فضلاب خانگی در مناطق روستایی با مشارکت دست‌اندرکاران دولتی و ساکنان روستاهای مرکزی نیز مورد اشاره قرار گرفته است. همچنین ترویج ساخت و ایجاد سرویس‌های بهداشتی مطابق با شرایط محلی و بهبود همه‌جانبه نظام‌های آب روستایی مدنظر است. به‌منظور پاکسازی فضاهای عمومی، فضاهای محصور و بدون سقف^۱ و خانه‌های روستایی و همچنین مناطق اطراف آنها، بر سازماندهی فعالیت‌های نظافت و سبزی‌سازی روستاها تأکید شده است.

به‌طور کلی بررسی محورهای مرتبط با ابتکارات توسعه روستایی حاکی از در اولویت قرار داشتن اقدام‌هایی همچون برنامه‌ریزی یکپارچه توسعه شهری - روستایی، ارتقای زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در مناطق روستایی و بهبود محیط زندگی در مناطق روستایی است. در این بین برنامه چهاردهم چین تأکید ویژه‌ای بر بهبود دانش و مهارت کشاورزان، ترویج علم، فناوری و فرهنگ و برنامه‌ریزی مستمر برای حل مسائل محیط زیستی روستاها دارد.

در ادامه با توجه به اهمیت توسعه یکپارچه شهری - روستایی و توازن منطقه‌ای در توسعه بخش کشاورزی و توسعه ملی، به محورهای مرتبط توسعه یکپارچه در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله چین (۲۰۲۵-۲۰۲۱) پرداخته شده است.

۲-۳-۲. محورهای مرتبط با توسعه یکپارچه شهری - روستایی

در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۵-۲۰۲۱) کشور چین، سیاست‌های مطلوبی برای تسهیل جریان‌های دوطرفه عوامل تولید شهری و روستایی و تشویق ویژه هدایت منابع بیشتر به سمت مناطق روستایی برای تقویت پویایی روستایی، در نظر گرفته شده است که در ادامه به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره شده است.

۱-۳-۲. اصلاحات کشاورزی و روستایی

در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۵-۲۰۲۱) انتظار می‌رود

1. Courtyards
2. Basic Rural Management System
3. Central Government's Financial Transfer Payments
4. The Interest Compensation Mechanism
5. Off-Post Entrepreneurship

روستایی کم‌درآمد نیز مورد تأکید قرار گرفته است. مدیریت و نظارت بر وجوه و دارایی‌ها در پروژه‌های فقرزدایی افزایش خواهد یافت و توسعه پایدار صنایع مشخص ارتقا می‌یابد. انتظار می‌رود با اجرای برنامه‌های کمک‌اشتغالی^۲، جمعیت کم‌درآمد، به سمت مشاغل محلی یا مناطق نزدیک سوق داده شوند. به‌طور مؤثر پشتیبانی بعدی برای افرادی که از مناطق غیرقابل اقامت نقل مکان کرده‌اند، ارائه خواهد شد و نوع جدیدی از شهرنشینی در مناطق اسکان مجدد در مقیاس بزرگ ترویج خواهد شد.

۲-۴-۲. ادامه روند صعودی جوامعی که اخیراً از فقر گذشته‌اند
مناطق را که از فقر خلاص شده‌اند تشویق خواهند شد تا صنایع برجسته کشاورزی و صنعت طیور و دامپروری را توسعه دهند. به‌طور گسترده فعالیت‌هایی برای اطمینان از ارتباط بهتر بین تولید و فروش محصولات کشاورزی سازماندهی می‌شود و کمک‌ها با هدف افزایش مصرف کالاهای تولید شده توسط مناطق رها یافته از فقر، گسترش داده می‌شود. تعدادی از شهرستان‌هایی که در غرب چین از فقر خارج شده‌اند، به‌عنوان شهرستان‌های کلیدی برای دریافت کمک برای احیای روستاها تعیین می‌شوند و از حمایت‌های متمرکز از نظر بودجه دولتی، خدمات مالی، زمین، نیروی انسانی، زیرساخت‌ها و خدمات عمومی برخوردار می‌شوند تا ظرفیت آنها برای تحکیم دستاوردهای خود در فقرزدایی و تقویت نیروهای داخلی محرک توسعه، افزایش یابد. سازوکارهای همکاری بین مناطق شرقی و غربی، کمک‌های تعیین شده ادارات و سازمان‌های مرکزی و مشارکت نهادهای غیردولتی ادامه و بهبود خواهد یافت. همکاری بین مناطق شرقی و غربی در ارائه کمک و نحوه ارائه این کمک‌ها، تنظیم و بهبود می‌یابد و بر همکاری‌های صنعتی و خدمات کارگری تأکید بیشتری می‌شود.
در مجموع بررسی‌ها بیانگر آن است که هدف از برنامه‌های فقرزدایی در کشور چین، کاهش هدفمند فقر، اتخاذ تدابیر متقابل برای کمک به افرادی است که واقعاً به آنها نیاز دارند. بر این اساس نظارت مستمر و دقیق بر افراد فقیر، شناسایی افراد نیازمند و تدوین سازوکار منسجمی جهت کمک‌رسانی به‌موقع و حمایت از گروه‌های کم‌درآمد ضرورت می‌یابد.

در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله کشور چین حاکی از در اولویت قرار داشتن اقدام‌های اساسی همچون اصلاح نظام مدیریت روستایی به‌ویژه در خصوص حق بهره‌برداری و مدیریت اراضی است. در این راستا ضمن حفظ اکوسیستم و جلوگیری از تخریب زمین‌های کشاورزی و مدیریت یکپارچه آنها، فرصت بهره‌برداری برای افراد و گروه‌های روستایی (تعاونی‌ها و شرکت‌های روستایی) فراهم شده است. در کنار اصلاحات مدیریت روستایی، تأمین عوامل تولید، بهبود نظام حمایت و حفاظت از کشاورزی، توسعه سازوکارهای تشویقی به‌ویژه سازوکار جبران بهره^۱ برای مناطق عمده تولید غلات، بهبود سیاست یارانه‌های کشاورزی، اصلاح سازوکار خرید تضمینی، اصلاح و توسعه تعاونی‌های تأمین و بازاریابی، از دیگر اقدام‌های مورد توجه در برنامه توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین است.

از آنجایی که نابرابری‌های جغرافیایی و اجتماعی در مناطق روستایی کشور چین همچنان ادامه دارد و افراد آسیب‌پذیر در معرض خطر سقوط دوباره به فقر هستند، بین فقرزدایی و احیای روستایی ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. در ادامه با توجه به اهمیت بالای اقدام‌های هدفمند فقرزدایی در مناطق روستایی در جهت ارتقای تحقق احیای روستایی، به محورهای مرتبط با فقرزدایی در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه کشور چین پرداخته شده است.

۲-۴-۲. محورهای مرتبط با احیای روستایی با تأکید بر فقرزدایی

در برنامه چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه (۲۰۲۵-۲۰۲۱) کشور چین بر ادامه حمایت از گروه‌های کم‌درآمد روستایی و مناطق توسعه‌نیافته و تثبیت نتایج فقرزدایی تأکید شده است. سطح بودجه دولت برای این منظور ثابت خواهد ماند و برنامه‌های کمکی حتی پس از رهایی جوامع هدف از فقر ادامه خواهد یافت؛ اقدامی که هدف آن، حفظ شتاب و جلوگیری از بازگشت افشار آسیب‌پذیر به فقر است.

۲-۴-۱. تحکیم و بهبود دستاوردهای فقرزدایی

هدف چهاردهمین برنامه توسعه کشور چین برآوردن الزامات «مسئولیت، سیاست‌ها، کمک و نظارت مستمر برای فقرزدایی برای مناطقی که از فهرست فقر حذف شده‌اند» است. از این رو، سازوکاری بلندمدت برای تثبیت و گسترش دستاوردهای فقرزدایی ایجاد خواهد شد. بهبود نظارت پویا و سازوکارهای کمک‌هدفمند برای جلوگیری از بازگشت دوباره مردم به فقر، مورد تأکید است. در این راستا به‌طور منظم و مستمر گروه‌هایی که در معرض بازگشت به فقر هستند، نظارت خواهند شد. همچنین سازوکار مناسب برای شناسایی افرادی که به‌طور بالقوه دوباره به سمت فقر برمی‌گردند و واکنش سریع و کمک‌رسانی به‌موقع با در نظر گرفتن انواع گوناگون فقر و سطوح مختلف فقر ایجاد خواهد شد. بهبود نظام تأمین اجتماعی و کمک‌رسانی منظم به ساکنان

1. The Interest Compensation Mechanism
2. Work-relief

[نتیجه‌گیری]

واحدهای گلخانه‌ای شامل صیفی، سبزی و گل و گیاه شده و حتی در آنها نیز زنجیره مشتعل بر تحقیق و توسعه، فراوری، بازاریابی و غیره مدنظر قرار نگرفته است.

از دیگر راهبردهایی که در جهت تسریع روند نوسازی کشاورزی اخیراً مورد توجه دولت چین قرار گرفته است، حرکت به سمت ترویج کاربرد فناوری‌های کلیدی برای کشاورزی دیم نظیر تولید گونه‌های مقاوم به خشکی است. به‌نحوی که در طول سیزدهمین برنامه پنج‌ساله کشور چین (۲۰۲۰-۲۰۱۶) بیش از ۷۰ گونه محصول مقاوم در برابر خشکسالی و پر محصول معرفی و کشت شده است. همچنین در برنامه چهاردهم توسعه، تأکید ویژه‌ای بر حفاظت از فضاهای تولید کشاورزی و محیط زیست روستایی و ترویج شیوه‌های کشاورزی سبز شده است. هدف کلی توسعه کشاورزی سبز، تحقق تبدیل کشاورزی فعلی با مصرف منابع بالا و هزینه‌های محیط زیستی بالا به کشاورزی سبز و روستایی با بهره‌وری بالاست. کشاورزی سبز، افزون بر اینکه به کاهش پیامدهای منفی محیط زیستی و آلودگی انبوه ناشی از مصرف فزاینده کودهای شیمیایی، سموم و آفت‌کش‌ها منجر خواهد شد؛ می‌تواند موجب تحول عمیق کشاورزی از «کمیت» به «کیفیت» و تحقق راهبرد کشاورزی پایدار شود.

برنامه چهاردهم توسعه سخت‌ترین نظام ممکن برای حفاظت از زمین‌های کشاورزی را در نظر گرفته است. در جهت بهبود نظام حفاظت از کمیت و کیفیت زمین‌های کشاورزی نیز تمهیدات خاصی در نظر گرفته شده است. در این نظام دولت با منطقه‌بندی زمین‌های کشاورزی پایه، سنجش از راه دور، استفاده از تصاویر ماهواره‌ای، کنترل دقیق استفاده از زمین‌های زیر کشت و نظارت بر اجرای مقررات کاربری اراضی کشاورزی، تبدیل آنها به زمین‌های غیر کشاورزی به شدت محدود کرده است، به گونه‌ای که با تعیین مرز زمین‌های کشاورزی پایه، طبق قانون تصرف این زمین‌ها برای توسعه جنگلکاری، باغداری و پرورش ماهی نیز ممنوع است و هیچ واحد یا فردی نمی‌تواند بدون مجوز آن را تصرف یا تغییر کاربری دهد. بر این اساس با به‌کارگیری تمهیدات مذکور پیش‌بینی می‌شود مساحت کل زمین‌های کشاورزی چین بالاتر از خط قرمز ۱۲۰ میلیون هکتاری باقی بماند.

در برنامه‌های توسعه کشاورزی کشور چین علاوه بر اینکه حفاظت از اکوسیستم به‌عنوان یکی از اولویت‌های اصلی مدنظر بوده است، تأکید ویژه‌ای بر حفاظت از فضاهای تولید روستایی در اجرای اقدام‌های ساخت‌وساز روستایی، شده است. در این خصوص مشوق‌ها و پاداش معینی برای واحدها و افرادی که دستاوردهای برجسته‌ای در حفاظت و استفاده منطقی از زمین داشته‌اند، در نظر گرفته شده است. کشور چین، فلسفه تنظیم‌گری ار تقای همه‌جانبه زمین در کل

گزارش حاضر به بررسی درس آموخته‌های آخرین برنامه توسعه پنج‌ساله کشور چین (۲۰۲۵-۲۰۲۱) در حوزه توسعه روستایی و کشاورزی پرداخت. اگرچه درک کامل توسعه روستایی در چین مستلزم این است که سیاست‌های اصلاحات روستایی را در چارچوب دستورات آرمان‌های سوسیالیستی جمهوری خلق چین، چرخش آن به سمت اقتصاد بازار و شیوه‌های نهادی منحصر به فرد و ساختار بوروکراتیک در نظر گرفته شود که حکمرانی روستایی را شکل می‌دهند. با این حال بررسی‌ها حاکی از آن است که از زمان «برنامه پنج‌ساله سیزدهم» توسعه کشاورزی و مناطق روستایی دستاوردهای تاریخی داشته و دستخوش تغییرات تاریخی شده است.

در دوره «برنامه پنج‌ساله چهاردهم»، تمرکز برنامه به ارتقای همه‌جانبه احیای روستایی و تسریع نوسازی کشاورزی و روستایی معطوف شده و انتظار می‌رود در سال ۲۰۲۵، کشاورزی چین پایدارتر شود و کیفیت، کارایی و رقابت به‌طور قابل توجهی بهبود یابد. برنامه چهاردهم در پی تثبیت ظرفیت پایه تولید غلات و عرضه محصولات مهم کشاورزی این کشور است. تمرکز بر مناطق عملکردی و مناطق کلیدی تولیدکننده محصولات راهبردی، ترویج پروژه‌های تولید غلات با کیفیت بالا و ایجاد کمر بند صنعتی ملی امنیت غذایی مبتنی بر رویکرد از مزرعه تا سفره نیز به‌عنوان یکی از اولویت‌های اساسی، در دستور کار چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه کشور چین قرار گرفته است. در واقع کشور چین بر اساس اصول آمایش سرزمین، مناطق حاصلخیز خود را به‌عنوان قطب تولید محصولات اساسی در نظر گرفته است و به‌صورت فشرده، اقدام‌های اثرگذار و هدفمندی را برای تسریع و تثبیت خودکفایی از طریق این مناطق به عمل آورده است.

یکی دیگر از راهبردهایی که با هدف توسعه کشاورزی مدرن و افزایش درآمد کشاورزان و توسعه اقتصاد و صنعت منطقه‌ای در دستور کار قرار گرفته است، ایجاد پارک‌های صنعتی - کشاورزی مدرن است. ساخت ۲۱ پارک صنعتی کشاورزی مدرن در دستور کار قرار گرفته و دولت چین ۵ میلیارد یوان بودجه برای حمایت از ساخت پارک‌های صنعتی کشاورزی مدرن ملی اختصاص داده است. همچنین تا سال ۲۰۲۰، بالغ بر ۲۸۳ منطقه ملی نمایش کشاورزی مدرن در این کشور راه‌اندازی شده است.

نکته حائز توجه و وجه تمایز این گونه پارک‌ها با شهرک‌های صنعتی، نگاه چندکارکردی به پارک‌های مذکور و ارائه طیف وسیعی از کارکردهای مرتبط با تولیدات کشاورزی، تحقیقات علم و فناوری، حفاظت از محیط زیست، گردشگری و گردشگری کشاورزی است. در حالی که شهرک‌های کشاورزی در ایران فاقد چنین فلسفه‌ای هستند و در عمل محدود به

پیوند تنگاتنگی بین توسعه روستایی و فقرز دایی وجود دارد، اکنون بیشتر سیاست‌های توسعه روستایی در چین متکی بر کاهش شکاف میان درآمد روستاییان و شهرنشینان و تثبیت دستاوردهای فقرزدایی در مناطق روستایی است. در این راستا با نظارت مستمر و منظم بر گروه‌هایی که در معرض بازگشت به فقر هستند، سازوکار مطلوبی جهت شناسایی، کمک‌رسانی سریع و هدفمند به فقرا و ساکنان روستایی کم‌درآمد و بهبود نظام تأمین اجتماعی، طراحی خواهد شد.

به‌طور کلی مروری بر روند توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین حاکی از آن است که طی چهار دهه گذشته توسعه و اصلاحات، بخش کشاورزی و روستایی این کشور شاهد موفقیت‌ها و دستاوردهای بی‌نظیری بوده است. افزون بر افزایش چشمگیر بهره‌وری بخش کشاورزی، بهبود درآمد سرانه و کاهش فقر، بخش کشاورزی کشور چین به بخش مدرن و تجاری تبدیل شده است. کشور چین به‌رغم محدودیت منابع طبیعی به‌ویژه منابع آبی زمین‌های قابل کشت، توانسته است امنیت غذایی کشور خود را تا حد زیادی از طریق تولیدات کشاورزی تأمین کند. از سال ۱۹۷۸ تا ۲۰۱۸، تولید ناخالص داخلی (GDP) در چین با نرخ متوسط سالانه ۹/۴ درصد رشد کرده است (Huang et al., ۲۰۲۰). رشد در کشاورزی و افزایش اشتغال در مزرعه به‌شدت درآمد کشاورزان را افزایش داده و در عین حال به کاهش اساسی فقر روستایی کمک کرده است. هنگامی که چین اصلاحات خود را در سال ۱۹۷۸ آغاز کرد، تقریباً همه ساکنان روستایی (بیش از ۵۰۰ میلیون نفر) در فقر بودند. چهل سال بعد، جمعیت روستایی که در فقر زندگی می‌کردند به ۱۶/۱۶ میلیون نفر (یا ۱/۷ درصد از جمعیت روستایی) کاهش یافته است (NSBC, ۲۰۱۹).

اگرچه کشاورزی چین نیز همچون دیگر کشورها با چالش‌های زیادی از جمله محدودیت منابع آبی و تغییرات اقلیمی مواجه است، با این حال توانسته است تا حد زیادی به امنیت غذایی ملی خود از طریق افزایش بهره‌وری و استفاده کارآمدتر از نهاده‌ها دست یابد. دولت چین در پاسخ به مسائل و محدودیت‌های پیش‌رو، با بهره‌گیری از موفقیت‌ها و شکست‌های برنامه‌های پیشین خود، مدرن‌سازی بخش کشاورزی و احیای اقتصاد روستایی را تا سال ۲۰۵۰ در دستور کار قرار داده است. در این میان تغییرات بسیاری نیز در ساختارهای تولید محصولات کشاورزی پیش‌بینی شده است. دولت چین از سال ۲۰۱۷، راهبرد ملی احیای روستاها را آغاز کرده که هدف آن ایجاد یک چارچوب نهادی و مدیریتی سیاست برای نظارت بر احیای اقتصاد روستایی است. همچنین این راهبرد خواستار رشد بهره‌وری بخش کشاورزی با کیفیت بالاتر است و بر اهمیت توسعه پایدار از نظر محیط زیستی تأکید می‌کنند.

به‌طور کلی مروری بر درس‌آموخته‌های سیاستی توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین بیانگر تأکید بر اهداف و محورهای اصلی برنامه‌های توسعه این کشور همچون کشاورزی دانش‌بنیان و فناوری، حفاظت از کمیت و کیفیت زمین‌های کشاورزی، تأمین خودکفایی و

منطقه را پذیرفته و بر حفاظت از روستاهای سنتی و قومیتی و صیانت از سبک‌ها و ویژگی‌های روستایی در ساخت‌وسازهای روستایی تأکید کرده است. در برنامه چهاردهم توسعه، توجه ویژه‌ای به منابع طبیعی نیز مبذول داشته شده است، به‌نحوی که **گسترش پوشش جنگلی به ۲۶ درصد از مساحت خشکی چین و افزایش ۶۰ درصدی پوشش گیاهی مراتع مدنظر قرار گرفته است.**

در چهاردهمین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی و اجتماعی جمهوری خلق چین و طرح کلی چشم‌انداز ۲۰۳۵، **توسعه کشاورزی و روستایی چین، به صورت هماهنگ و یکپارچه در نظر گرفته شده‌اند.** به‌نحوی که هم‌زمان با تأکید بر افزایش تولید، رشد بهره‌وری و رقابت‌پذیری بخش کشاورزی، تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی، احیای روستایی، کاهش نابرابری‌های شهری-روستایی، بهبود محیط زندگی روستایی و رهایی از فقر نیز در دستور کار قرار گرفته است. رهیافت توسعه روستایی در چین، از برآورده کردن نیازهای اساسی بقاء، به ارتقای استانداردهای زندگی **جوامع روستایی و کاهش نابرابری منطقه‌ای** تغییر یافته است. بهبود زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در مناطق روستایی، تسهیل افزایش درآمد کشاورزان، مدیریت مشارکتی آبیاری، تقویت حکمرانی مردمی در مناطق روستایی و هماهنگی و ثبات در مناطق روستایی، به‌عنوان محورهای مهم این برنامه مدنظر قرار گرفته‌اند.

نکته قابل توجه در برنامه توسعه کشور چین، توسعه یکپارچه شهری-روستایی است. در این راستا تدابیر ویژه‌ای برای تسهیل جریان‌های دوطرفه عوامل تولید شهری و روستایی و تشویق ویژه هدایت منابع بیشتر به سمت مناطق روستایی، توسعه غیرمتمرکز شهرها و ایجاد و توسعه خوشه‌های صنعتی در مناطق روستایی اتخاذ شده است. البته لازمه شکوفایی مشترک شهر و روستا، توانمندسازی ساکنان روستایی و شکوفایی قابلیت‌های اقتصادی مربوطه است؛ **در غیر این صورت، رابطه شهر و روستا به مانند نظریات توسعه منطقه‌ای، عمدتاً به نفع مناطق شهری بوده و شهرها، با جذب منابع و نیروی کار ارزان قیمت به تضعیف بیش از پیش روستاها خواهند پرداخت.** با توجه به اینکه معمولاً روستاییان به دلیل ضعف در سرمایه‌های مادی و دانش و مهارت‌های نوین، در فرصت‌های اقتصادی مولد مشارکت فعالانه‌ای ندارند، لذا در برنامه چهاردهم، **بهبود سازوکار مشارکت روستاییان در سود و منافع فرصت‌های درآمدزای جدید (برای مثال معادن و صنایع تبدیلی) از طریق تبدیل منابع بالقوه به دارایی، وجوه و پس‌اندازها به سهام و روستاییان به سهامداران مدنظر قرار گرفته است.**

کشور چین حمایت فزاینده‌ای در جهت تقویت نگاه‌های کوچک و متوسط محلی و صنایع کوچک روستایی با مزیت رقابتی، پیش‌بینی کرده است. از آنجایی که راهبرد «احیای روستایی» به‌عنوان یکی از اصول اساسی برنامه توسعه کشور چین در نظر گرفته شده است و

و تجارب کشورهای موفق و توجه به چالش‌های پیش‌رو، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مطلوبی در خصوص توسعه کشاورزی و روستایی کشور صورت گیرد. با توجه به درس آموخته‌ها و تجارب موفق کشور چین، لازم است در برنامه هفتم توسعه نگاهی ویژه به موارد پیشنهادی ذیل در حوزه توسعه کشاورزی، روستایی و عشایری داشت.

تضمین امنیت غذایی، تنوع بخشی به اقتصاد روستایی و ... است. هر چند به سبب وجود چالش‌های مشترک، بسیاری از موارد مستتر در برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستایی کشور چین، در اسناد فرادست ایران نیز مورد تأکید قرار گرفته است. ولی همان‌طور که ذکر شد، کشور چین سیاست‌ها و طرح‌های جالبی را برای غلبه بر چالش‌های مذکور در آخرین برنامه توسعه پنج‌ساله خود در نظر گرفته است. اکنون که کشور در حال تدوین برنامه هفتم توسعه کشور قرار دارد، امید است با توجه به درس آموخته‌ها

[پیشنهادهای سیاستی]

- طراحی چشم‌انداز کلی توسعه روستایی و عشایری به صورت یکپارچه و هماهنگ با اهداف توسعه کشاورزی و منابع طبیعی،
- تمرکز بر ایجاد و توسعه بنگاه‌های اقتصادی خرد، کوچک و متوسط در مناطق روستایی و عشایری و اختصاص سهم مشخص از منابع پولی و مالی کشور به این بنگاه‌ها،
- جانمایی و توسعه مناطق ویژه خودکفایی در محصولات اساسی در قطب‌های تولید کشور و اتصال تمام مناطق کلیدی تولیدکننده غلات کشور، با هدف ارتقای کیفیت و کارایی صنایع غذایی مرتبط و تضمین امنیت غذایی،
- توسعه زنجیره غذایی از تولید در مزرعه تا فراوری و توزیع و مصرف،
- ایجاد نظام حفاظت از کمیّت و کیفیت زمین‌های کشاورزی (با تأکید بر استفاده از فناوری‌های سنجش از راه دور، حفاظت و تثبیت زمین‌های زیر کشت، کنترل دقیق استفاده از زمین‌های زیر کشت و نظارت و قانونگذاری در حوزه حفاظت از زمین‌های کشاورزی)،
- تدوین سازوکار تشویقی برای حمایت از واحدها و افراد صاحب ایده و دستاوردهای برجسته‌ای در حوزه حفاظت و بهره‌برداری بهینه از زمین‌های کشاورزی،
- توسعه کشاورزی دیم به‌ویژه از طریق ارتقای فناوری‌های کلیدی مربوطه از جمله معرفی گونه‌های محصول مقاوم در برابر خشکسالی و پرمحصول و توسعه ماشین‌آلات مربوطه،
- ایجاد پارک‌های صنعتی کشاورزی مدرن و مناطق نمایی نوسازی کشاورزی،
- تنوع بخشی به اقتصاد روستایی، به‌ویژه از طریق توسعه خوشه‌های صنعتی در روستاها تحت مالکیت و انتفاع روستاییان و عشایر،
- بهبود نظام نوآوری علم و فناوری کشاورزی و ترویج فناوری‌های کشاورزی و توسعه کشاورزی هوشمند،
- ترویج محصولات دارای ویژگی‌های منحصر به فرد روستایی با استفاده از نشان‌های جغرافیایی (GIS)،
- جلوگیری از رهاشدن اراضی کشاورزی و سوق دادن آنها به بهره‌برداران بهره‌ور و مولد از طریق توسعه نظام‌های اجاره‌داری و بانکداری زمین،
- ایجاد سازوکارهای مشخص جهت نظارت مستمر و منظم گروه‌های در معرض فقر و کم‌کسانی هدفمند و به‌موقع به آنان،
- اصلاح نظام تأمین اجتماعی و یارانه‌های کشاورزی و روستایی.

[منابع و مآخذ]

1. GUSTAFSSON, B., & SAI, D. (2009). Villages where China's Ethnic Minorities Live. *China Economic Review*, 20(2), 193–207. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2009.02.003>
  2. Huang, J., & Rozelle, S. (2018). China's 40 Years of Agricultural Development and Reform. In *China's 40 Years of Reform and Development: 1978–2018 (Issue February 2019, pp. 487–506)*. ANU Press. <https://doi.org/10.22459/CYRD.07.2018.24>
  3. Huang, J., Rozelle, S., Zhu, X., Zhao, S., & Sheng, Y. (2020). Agricultural and Rural Development in China During the Past Four Decades: An Introduction. *Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 64(1), <https://doi.org/10.1111/1467-8489.12352>
  4. Liu, X., Zhang, Y., Han, W., Tang, A., Shen, J., Cui, Z., Vitousek, P., Erisman, J. W., Goulding, K., Christie, P., Fangmeier, A. and Zhang, F. (2013). Enhanced nitrogen deposition over China, *Nature* 494: 459–62. doi.org/10.1038/nature11917.
  5. Liu, Y., Zang, Y., & Yang, Y. (2020). China's Rural Revitalization And Development: Theory, Technology and Management. *Journal of Geographical Sciences*, 30(12), <https://doi.org/10.1007/s11442-020-1819-3>
  6. Lu, Y., Jenkins, A., Ferrier, R. C., Bailey, M., Gordon, I. J., Song, S., Huang, J., Jia, S., Zhang, F., Liu, X., Feng, Z. and Zhang, B. (2015). Addressing China's grand challenge of achieving food security while ensuring environmental sustainability, *Science Advances* 1: e1400039. doi.org/10.1126/sciadv.1400039.
  7. Ministry of Water Resources (MWR) (2016). *Monthly Groundwater Dynamics*, May, Beijing: MWR.
  8. Peukert, A. (2019). *Fordham Intellectual Property , Media and Entertainment Law Fictitious Commodities : A Theory of Intellectual Property Inspired by Karl Polanyi ' s " Great Transformation " Fictitious Commodities : A Theory of Intellectual Property Inspired by Karl. 29 (4)*.
  9. Pu, X. (2019). Research on the Revitalization of Talents in the Old Revolutionary Areas of Sichuan Province. *OALib*, 06(06), <https://doi.org/10.4236/oalib.1105514>
  10. Sodkomkham, T., Ratanatamskul, C., & Chandrachai, A. (2021). An Integrated Lean Management, IoT and MFCA Systems for Water Management of Industrial Manufacturing in Thailand. *E3S Web of Conferences*, 241, 01006. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202124101006>
  11. United Nations. (2022). *Youths the Conduit for Rural Revitalization*. <https://china.un.org/en/194635-youths-conduit-rural-revitalization>
  12. Yao, L., Zhao, M., & Xu, T. (2017). China's Water-saving Irrigation Management System: Policy, Implementation, and Challenge. *Sustainability (Switzerland)*, 9 (12), <https://doi.org/10.3390/su9122339>
۱۳. خلاصه سیاست در مورد «طرح اصلی برای پروژه های اصلی حفاظت و بازسازی اکوسیستم کلیدی ملی (۲۰۲۱-۲۰۳۵)»، می ۲۰۲۰. <https://www.ndrc.gov.cn/xxgk/zcfb/tz/202006/P020200611354032680531.pdf>
۱۴. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش کارشناسی در خصوص بررسی عملکرد دولت در حوزه توسعه روستایی و عشایری، ۱۴۰۰.

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc@majles.ir